

29ste ZITTING. — 2 DECEMBER.

Mededeeling van ingekomen stukken.

29ste ZITTING.

ZITTING VAN VRIJDAG 2 DECEMBER.

(GEOPEND TEN 11 URE.)

Ingekomen: 1°. verzoekschriften; 2°. boekwerk; 3°. wetsontwerp. — Voortzetting der beraadslaging over de wetsontwerpen tot vaststelling der Staatsbegrooting voor 1865; hervatting der algemeene beraadslaging over hoofdstuk V. — Verslagen uitgebragt door de Commissie voor de Verzoekschriften.

Voorzitter: de heer van Reenen.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 67 leden, te weten de heeren:

Heemskerk Bz., van Swieten, Reinders, van Kerkwijk, van Beyma thoe Kingma, van Bosse, Godefroi, van Heemstra, Hollingerus Pijpers, van Mulken, Poortman, van der Veen, Beens, Lycklama à Nyeholt, Kien, de Raadt, Guljé, Simons, Blom, ter Bruggen Hugenholtz, Storm van 's Gravesande, Wybenga, van Nierop, W. van Goltstein, van Zuylen van Nyevelt, van Asch van Wijck, van Eck, Zylker, Jonckbloet, Hoffman, Schimmelpenninck, Heydenrijck, Viruly Verbrugge, Dirks, Luyben, Geertsema, de Bieberstein, Idzerda, Hoyneck van Papendrecht, IJssel de Schepper, Westerhoff, Cornelis, van Lynden, Hoekwater, van Voorthuysen, de Poorter, Blussé van Oud-Alblas, van der Maesen de Sombreff, Bots, van Limburg Brouwer, Begram, de Brauw, J. K. van Goltstein, van Heiden Reinestein, van Foreest, van Delden, Jaspers, de Laat de Kanter, Dullert, van Nispen van Sevenaer, de Lom de Berg, Kerstens, Mijer, Dumbar, Rochussen en van der Linden;

en de heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Oorlog en van Kolonien.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede dat zijn ingekomen:

1°. de navolgende verzoekschriften, als:

een adres van P. C. A. van der Pluym, gewezen burgemeester van Rijsbergen, in Noordbrabant, houdende klagen over zijne veroordeeling wegens knevelarij, die hij onwettig en onregtvaardig noemt, en over de daarvan voorafgegaane en daarop gevolgde omstandigheden;

een adres van den raad der gemeente Schiedam, betrekkelijk het wetsontwerp tot regeling der schutterijen;

een adres van den raad der gemeente Ridderkerk, houdende bedenkingen tegen het wetsontwerp tot wijziging van de gemeentewet.

Deze adressen zullen worden verzonden naar de Commissie voor de Verzoekschriften.

2°. van den Minister van Oorlog, een exemplaar van de Handleiding der gezondheidsleer, vooral met betrekking tot den krijgsen zeemausstand, door den officier van gezondheid der 1ste klasse Timmerman, leeraar bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen.

Dit werk zal worden geplaatst in de boekerij der Kamer.

Aan de orde is de beraadslaging over de ONTWERPEN VAN WET TOT VASTSTELLING DER STAATSBEGROOTING VOOR 1865.

De algemeene beraadslaging wordt heropend over het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK V DER STAATSBEGROOTING VOOR 1865 (*Departement van Binnenlandsche Zaken*).

De heer van Bosse: De geachte spreker uit Amersfoort, de heer van Asch van Wijck, heeft gisteren een aantal bezwaren tegen dit hoofdstuk in het midden gebragt. Ik zou mijne antecedenten reniëren indien ik ontkende dat ik in vele opzichten in het gevoelen van dien spreker deel en dat de rigting, die in dit hoofdstuk is waar te nemen, ook mij niet vrij van bedenking voorkomt. Doch de conclusie van dien spreker, dat hij daarom tegen dit hoofdstuk zal stemmen (indien ik hem althans juist verstaan heb), is niet de mijne. Ik wensch de redenen van mijn besluit dus kortelijk bloot te leggen.

De geachte spreker uit Gorinchem, de heer Simons, heeft gisteren den Minister van Binnenlandsche Zaken (over wien hij zijn oordeel in eene enkele formule heeft nedergelegd) afgeteekend niet als den leider, maar als den drijver van de natie. Dat woord is niet juist. Waar het de uitbreiding onzer uitgaven geldt, kan men veeleer zeggen dat de Minister van Binnenlandsche Zaken met zijn tijd medegaat. En wat is nu de geest van onzen tijd? Het is niet te ontkennen, de publieke opinie is omtrent al die vraagpunten in den laatsten tijd aanmerkelijk veranderd. Meermalen is het gezegd dat de Oostersche millioenen ons hebben verblind. De gansche Kamer en de natie zijn in den laatsten tijd in dit opzigt veranderd. En wil de geachte spreker uit Amersfoort de proef nemen, niets is gemakkelijker: hij stelle een amendement voor om aan zijne bezwaren te gemoet te komen, om een of ander subsidie van de begrooting weg te laten; ik durf hem gerust voorspellen het gevolg dat dit hebben zal. Zijn amendement zal worden verworpen. Amendementen om de begrooting te verhoogen worden doorgaans aangenomen, maar het voorstellen van een amendement om de begrooting te verlagen, is een hopeloos werk.

Er is tweeerlei rigting op finantieel gebied. De eene is eene rigting die zich het verledene herinnert — die zich nog levendig voor den geest kan stellen, wat het in 1844 heeft gekost om onze finantien te herstellen; — die niet vergeet tot welke beweging dit in den lande heeft geleid en vooral niet hoe zwaar de natie destijds gedrukt werd. Die rigting vergeet ook niet dat voor eene natie van 31½ millioen zielen een rentelast van p. m. 30 millioen nog altijd een zeer groote last is; — dat Nederland nog altijd de eer heeft aan het hoofd te staan van die natien in Europa, wier ingezetenen het meest door belastingen gedrukt worden. Die rigting ziet ook op de toekomst en weet dat het eene waarheid is en blijft, al schijnt zij ook door de feiten van de laatste jaren te zijn wedersproken, dat onze finantien voor een groot deel berusten op een zeer wisselvalligen grondslag: de Oost-Indische baten. Het is eene rigting die niet vergeet dat in Indie hervormingen, kostbare hervormingen noodig zijn, die zoowel de inkomsten zullen doen verminderen als de uitgaven vermeerderen.

Er is eene andere rigting, die alleen ziet op hetgeen in den

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

laatsten tijd is gebeurd; die, omdat de koloniale inkomsten in de laatste jaren zoo mildelijk hebben gevloeid, waant dat er aan dien voorspoed geen eind kan komen; die de zucht tot bezuiniging bezuinigingswoede noemt en die spot als men de oude leus, waaronder men vroeger streed: redding door bezuiniging en vereenvoudiging, weder uitspreekt. En nu is het niet te ontkennen dat bij de natie en, ik herhaal het, ook in de Kamer die laatste rigting overheerschend is. Men is wel niet tot het dwaze doorgeslagen, er is wel teruggehouden — en, zonder mij schuldig te maken aan zelfverheffing, mag ik toch zeggen dat ik het mijne er toe heb bijgedragen om terug te houden; — maar dit is zeker, dat de politiek van groote voorzichtigheid geheel en al op den achtergrond is geraakt.

Aan wien ligt nu de schuld daarvan? Is dat de schuld van den Minister van Binnenlandsche Zaken? Is dat de schuld van de liberale partij? Van de conservatieve partij? Ik geloof dat de partijen elkander op dit terrein niets hoegenaamd te verwijten hebben. Maar dit is zeker, dat toen de partij, die zich tegenover de liberalen stelde, aan het roer was, zij begonnen is de minder voorzigtige politiek in praktijk te brengen. Toen de accijns op het gemaal werd afgeschaft zonder aequivalent, toen begon de zegepraal van die politiek, vooral toen zich daarbij het gunstige verschijnsel vertoonde, dat de toestand der Indische geldmiddelen destijds zoo bloeiend was; toen heeft die partij meer dan ééne schrede op den minder voorzigtigen weg gedaan. Aan wien toch en aan welke partij is het te wijten, dat de denkbeelden omtrent de ondersteuning van publieke werken zoo oneindig ruimer is geworden? Is dat aan de liberale partij te wijten, of niet veeleer aan de andere partij, die het verschijnsel heeft doen ontstaan, dat met den naam van spoorwegkoorts is bestempeld? De meer voorzigtige of, laat ik zeggen, de meer ouderwetsche rigting — ik wil dien naam wel aannemen — heeft getracht zich in het jaar 1858 te doen gelden en heeft toen pogingen daartoe aangewend. Ik erken, dat zij de nederlaag heeft geleden. Zij heeft niet tegen den stroom in kunnen zwemmen; zij is bezwaken; zij heeft moeten wijken voor den algemeenen aandrang. Al wat die rigting toen echter doen kon, heeft zij gedaan. Zij heeft den moed gehad tot de natie te zeggen: » wilt gij veel meer uitgeven, betaal het dan zelf en schuif niet alles op Indie." Dat is een historisch feit. In 1861 kwam het mij voor, dat er eenigzins een ommekeer in de gevoelens kwam. Wij weten dat in dat jaar voorgedragen begrooting van Binnenlandsche Zaken werd afgestemd. Ik heb aan die demonstratie deel genomen en ik heb dat gedaan, omdat ik daarin, wat mij betreft, een protest zag tegen den overdreven vooruitgang, tegen de rigting, dat men altijd rekent op de Indische baten en op de onveranderlijkheid van die baten.

Zal ik nu zeggen, dat dat protest mij wat geholpen heeft? Ik zou dan tegen mijne overtuiging spreken; integendeel, ik heb gezien, dat ik mij bedrogen heb. De rigting, die tegenovergesteld is aan de mijne, heeft ook nu gezegevierd, en de begrooting van het Departement van Binnenlandsche Zaken draagt daarvan de meest krachtige sporen. Cijfers zal ik niet noemen. Ik heb er bij de algemeene discussie op gewezen, dat de cijfers, die wij aanvankelijk verkregen hebben omtrent de begrooting, eigenlijk niet veel beteekenden, omdat nog zoo ontzaglijk vele uitgaven op de begrooting moesten worden gebragt die er in de maand September niet op voorkwamen. De gegrondheid van die aanmerking is reeds door de feiten bewezen. Wij hebben van den Minister van Binnenlandsche Zaken eene nota ontvangen, waarbij nog ruim f 100 000 aan de begrooting zijn toegevoegd. Wij weten, dat de maatschappij, die zich voorstelt Holland op zijn smalst door te graven, tot stand is gekomen; gij zult dus binnen kort nogmaals een post van f 80 à f 100 000 op de begrooting zien verschijnen tot betaling van de renten van het kapitaal. De cijfers, die ons toen zijn medegedeeld, hebben dus geene waarde. De verhooging van dit hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1865 boven die voor 1864 zal, voor zooverre wij nu weten en met zekerheid kunnen nagaan, zeker vijf tonnen gouds bedragen; daarbij zal het niet blijven en zal het niet kunnen blijven. In dit opzigt moet ik erkennen dat ik wel eene grief heb tegen den Minister van Binnenlandsche Zaken. Die koorts der begeerlijkheid, die overdreven zucht om alles te gelijk te doen, blijkt ook uit de Memorie van T. elichting. Het is niet gebleven bij hetgeen op de begrooting wordt gebragt. Wij vinden in die memorie nog eene enumeratie van eene reeks van werken, die de Minister zoo gaarne zou tot stand brengen, die hij evenwel uitstellen moet en die nu zoo vele wissels zijn, op de toekomst getrokken.

De geachte afgevaardigde uit Amersfoort heeft mededeeling gedaan van eene grief, die ook voor mij eene grief is. Men is niet tevreden met eene groote uitzetting van de uitgaven, men wil ook aan de andere zijde de inkomsten aanspreken. Niet alleen wil men de uitgaven voor onderwijs en publieke werken op de

koloniale baten schuiven, maar ook ten deele de gemeentebelastingen. Ik zal daarover thans echter niet spreken, omdat die zaak niet aan de orde is.

Verre van mij dat ik het Ministerie of den Minister verartwoordelijk wil stellen voor hetgeen in de dagbladen geschreven wordt. Maar men moet toch niet voorbijzien dat bij de jongste verkiezingen voorstanders van het Ministerie hebben gezegd, dat men, door dit Ministerie te steunen, stemt voor vermindering van belastingen. Op die wijze — het is, ik herhaal het, niet de schuld van dit Ministerie — wordt de publieke opinie op een dwaalspoor gebragt en worden de hartstogten en de begeerlijkheid meer en meer aangevuurd. Ik had liever gezien dat het Ministerie krachtiger dan nu tot matiging had aangespoord en niet de begeerlijkheid nog meer had aangevuurd.

Maar nu de conclusie van den geachten spreker uit Amersfoort, de vraag voor mij, of ik voor of tegen deze begrooting zal stemmen. Ik zal niet deel nemen aan eene demonstratie als die van 1861. Bij de algemeene beraadslagingen heb ik met een enkel woord van mijne meening doen blijken, dat er tusschen de partijen, zoo als die zich vertoonen, wat de algemeene regeringsbeginselen betreft, zoo veel onderscheid niet is. Op dit terrein is het onderscheid zeer gering, want de conservatieve en de liberale partij wedijveren met elkander om het hardst, wie het meest van de weldaden in den vorm van publieke werken aan de natie zal schenken. Hebben wij toch op beterschap te hopen wanneer zij, die het Ministerie aanvallen, hun doel mogten bereiken? Ik geloof wel niet dat dit gebeuren zal! Maar mogt het zijn, dan meer ik op grond van antecedenten te mogen zeggen, dat wij gevaar loopen van kwaad tot erger te vervallen. Wat het gevolg zal zijn van de politiek, die men nu volgt ten aanzien van de uitgaven, wat het gevolg zal zijn van het onophoudelijk steunen op de koloniale baten, niemand kan het zeggen. Ik zal mij onthouden hier de Cassandra te spelen. Ofschoon ik geloof dat de toekomst der kolonien te zwart wordt afgeschilderd, houd ik toch vol dat het geen voorzigtige financiële staatkunde is, dat wij ons meer en meer aan de koloniale baten vastmaken, en dat wij loslaten het beginsel om meer en meer onafhankelijk van die baten te worden. Dit weet ik evenwel zeer goed, dat, terwijl ik dus geene verwachting van beterschap mag koesteren, het voldoen aan den wensch van den geachten spreker uit Amersfoort om dit hoofdstuk af te stemmen een ander kwaad zou doen geboren worden. Zoodanige afstemming zou, wanneer zij denkbaar ware op dit oogenblik, op zuiver politiek gebied gevolgen hebben die ik geenszins verlang.

Meer dan eens heb ik gezegd dat de beginselen van dit Ministerie de mijne zijn, ik wensch het te steunen waar het mij mogelijk is, zonder echter mijne oogen te sluiten voor hetgeen ik beschouw als eene verkeerde rigting van dat Ministerie. Ik weet het, op finantieel terrein sta ik eenigzins op een geïsoleerd standpunt, en alleen tegen den stroom des tijds, tegen de publieke opinie op te roeijen is een ijdel, hopeloos werk. De pogingen, door mij aangewend om hier en daar terug te houden — het moge zonder zelfverheffing worden gezegd — hebben wel eens een goed gevolg gehad, en ik zal in die pogingen volharden. Ééne zaak zal ik niet loslaten, ook wanneer ik mijne stem geef aan dit hoofdstuk der Staatsbegrooting, wanneer ik dus, hoewel ongaarne, medewerk tot het meer en meer uitbreiden van onze uitgaven, tot het aansporen tot begeerlijkheid naar die uitbreiding. Die zaak, welke echter nu minder ter sprake komt, doch die bij de behandeling der belastingwetten door mij ter sprake zal worden gebragt, is de verhooging onzer afhankelijkheid van onze koloniale baten. Die blijft voor mij het Carthago delenda. Van dit punt zal ik tot geen prijs afstappen, en ik zal getrouw blijven aan het beginsel in 1858 en 1859 door mij verkondigd. Aan de natie blijf ik zeggen: » wilt gij meer uitgeven voor uw onderwijs, wilt gij nog meer hebben voor publieke werken boven hetgeen u reeds geschonken is zonder dat het u iets kostte, betaal het dan zelve: zie niet voorbij wat eene dringende behoefte voor ons is, zie niet voorbij de noodzakelijkheid der kostbare hervorming, die onze overzeesche bezittingen moeten ondergaan."

De heer **Schimmelpenninck**: Mijnheer de Voorzitter, in de vergadering van den 26sten der vorige maand werd ik door den Minister van Binnenlandsche Zaken verzocht, om bij de behandeling van het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting van de redenen te doen blijken, die aanleiding zouden gegeven hebben tot mijne bedenking tegen de centralisatiezucht, waardoor ik meende dat zijn bestuur zich kenmerkt. Zeer gaarne zal ik nu aan die uitnodiging voldoen, en ik doe zulks met te meer genoegen en vrijmoedigheid, omdat juist toevallig een jaar geleden, ook bij gelegenheid der behandeling van dit hoofdstuk der begrooting, dezelfde quaestie besproken werd door een der vrienden van het

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865.* (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

Ministerie, ons geacht medelid uit Zwolle, thans overleden, die toen, even als ik het nu wil doen, door aangewezen feiten bevestigde dat werkelijk bij den Minister van Binnenlandsche Zaken een geest van centralisatie bestaat, dien ook hij betreunde en moest afkeuren.

De Minister zal meer dan waarschijnlijk mijne opvatting onjuist achten; ik zelf verbeeld mij ook volstrekt niet onfeilbaar te zijn; maar in allen geval zal hij mij nu, wegens de behandeling dezer zaak, niet van partijdigheid verdenken, noch meenen dat ik daartoe door oppositiezucht geleid word.

Voor ik echter overga tot de beantwoording der tot mij gerigte vraag, moet ik eene bemerking maken, en wel op de bewoording waarin het verzoek door den Minister gedaan werd. De Minister verzocht mij namelijk »blijken voor te leggen van een niet wettigen centralisatiegeest.»

Ik heb van een onwettigen centralisatiegeest niet gesproken. Wel werd bij de behandeling van de vorige begroting door den geachten spreker uit Zwolle beweerd — te regt of ten onregte, ik wil dit niet beslissen, — dat in de toepassing van de gemeentewet de Minister verder was gegaan dan die wet veroorloofde. Ik ga zoo ver niet als die geachte afgevaardigde deed. Ik zal dat niet bevestigen. Ik heb op den 25sten November slechts gezegd, dat de Minister blijken had gegeven van centralisatiegeest, maar niet dat door hem in strijd met de voorschriften der wet zoude gehandeld zijn; ik laat dit geheel in het midden, en wil van de veronderstelling uitgaan dat de Minister dit nimmer deed. Alleen uit de wijze waarop de wet door hem wordt toegepast reeds, bemerk ik ook in welke geest zij door hem wordt opgevat. Kan er toch niet een zeer groot verschil bestaan in de wijze waarop eene wet wordt toegepast? Kan men niet, en vooral wanneer de wet zelf, zoo als de gemeentewet, de kiem van het door mij gevreesde kwaad bevat, veel afdoen door hare toepassing in milderen of gestrengeren zin? Maar kan het dan ook niet uit die wijze van toepassing blijken, in welke geest de bepalingen der wet worden opgevat? Er is toch bij voorbeeld een zeer groot verschil, of de Minister bij de toepassing van de wet, zooveel slechts mogelijk met hare voorschriften is overeen te brengen, de zelfstandigheid van de gewestelijke en plaatselijke besturen tracht te handhaven, of wel zooveel als met die voorschriften overeen te brengen is, zijn gezag, het centraliserend gezag te doen gelden. Deze Minister wil eenheid van bestuur; ik waardeer die eenheid, maar ik verlang die niet ten koste van de autonomie van de gewesten en gemeenten. En nu bestaat bij mij de indruk, dat, ook zelfs bij vergelijking met vorige Regeringen, in dit opzicht bij dezen Minister, geen bijzondere geneigdheid bestaat om die autonomie van de gewestelijke en plaatselijke besturen te handhaven.

In de eerste plaats wijs ik op twee treffende voorbeelden, waardoor deze mijne meening geregvaardigd zal worden; twee voorbeelden die ons niet onbekend zijn, en daarom juist door mij zijn genomen, omdat het voldoende zijn zal die in herinnering te brengen, zonder de Vergadering met eene breede uitweiding daarover te behoeven lastig te vallen.

In de eerste plaats wijs ik op het gebeurde met de posten voor ververschingen op gemeentebegrotingen gebragt ten behoeve der stembureaux. De zaak is bekend. Maar ik moet u, Mijnheer de Voorzitter, herinneren, dat bij besluit van 30 October 1854, onder het vorige Bestuur, in strijd met een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, beslist werd, dat een dergelijke post op de begroting van de gemeente Assen behoorde te worden geadmiteerd, en wel op grond dat eene inmenging van het hoogere bestuur in het huishoudelijk beheer der gemeente niet wordt gedoogd door art. 140 van de Grondwet. Hier achtte dus de toenmalige Regering eene inmenging in zoodanige kleine huishoudelijke zaken van de gemeente ongrondwettig en strijdig tegen de autonomie der gemeente. En tegen die handelingen, die opvatting, staat over, de circulaire van dezen Minister van 3 Julij van het vorige jaar, waaruit blijkt dat, volgens zijne meening, de Hooge Regering zich wel met deze geheel huishoudelijke en zoo nietige zaak moest bemoeijen, en het door hem verboden wordt de bedoelde posten op de gemeentebegrotingen te brengen of toe te laten. Het is nader gebleken uit hetgeen de Minister gezegd heeft in zijne Memorie van Beantwoording op het Vde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het vorige jaar en evenzeer uit zijn antwoord bij de beraadslaging over die begroting in dat jaar, aan den toenmaligen afgevaardigde uit Zwolle gegeven, dat eene zoodanige inmenging wil.

De Minister ziet daarin alleen een toezigt. Ik zeg nu niet dat het onwettig is, maar, mij dunkt, zoo ver uitgestrekt, ontvaard dat toezigt in mederegeren, en met zoodanig mederegeren is geene zelfstandigheid der gemeentebesturen meer mogelijk. In dit opzicht

deel ik geheel in het gevoelen van den heer de Bosch Kemper, die toch waarlijk geen man is van anti-liberale beginselen.

Een tweede voorbeeld ontleen ik aan het gebeurde met de provinciale begroting van Overijssel voor 1864. Ook die zaak wij herinneren het ons, werd bij gelegenheid der behandeling van eene provinciale belastingwet in den loop van dit jaar hier ter sprake gebragt.

De Provinciale Staten wenschten hunne uitgaven gedeeltelijk te dekken door eene leening. De Minister noodzaakte hen hunne toevlugt te nemen tot de heffing van buitengewone opcenten.

Nu wil ik niet vragen in hoe ver de beschouwing van de Regering of van het provinciaal bestuur, voor zoover de zaak zelve betreft juist is, maar ik wijs op het verschil dat er ook hier weder bestaat tusschen de toepassing der wet door dezen Minister en zijne voorgangers.

De vorige Regering had ook reeds, zoo ik meen in 1860, hare bezwaren tegen den voorgestelden maatregel doen gelden, maar zij had zoo veel eerbied voor de zelfstandigheid van het provinciaal bestuur, om niet verder te gaan. Zij heeft, toen de Provinciale Staten aan de opmerkingen der Regering geen gehoor wilden geven en meenden in hun eigen belang zóó te moeten handelen als zij gedaan hadden, daarin berust. Maar de wet op de heffing van de provinciale belastingen in Overijssel, die wij hier behandeld hebben, levert het bewijs, op welke wijze deze zaak onder dezen Minister is beëindigd. Ik geloof dat deze handeling, die ik overigens wat de oorzaak, die daaraan ten grondslag gelegen heeft, betreft, niet wil beoordeelen, wel eenigzins weder getuigt van eene geneigdheid bij den Minister tot bevordering eener *eenvormigheid van bestuur*, die de zelfstandigheid van het gewestelijk bestuur niet geheel ongedeerd laat.

Zoo heeft de Minister ook meermalen geweigerd, besluiten van Gedeputeerde Staten tot verhooging van tractementen van burgemeesters en andere gemeente-ambtenaren aan 's Konings goedkeuring te onderwerpen.

Door den geachten voormaligen afgevaardigde uit Zwol werd deze maatregel van den Minister zeer bestreden; de Minister heeft dien verdedigd en gemeend, dat de Regering wel degelijk moet beoordeelen in hoe ver zoodanige verhooging al dan niet noodzakelijk is. Ik geloof dat de Minister in zoo verre gelijk heeft, dat er zich gevallen kunnen voordoen, waarbij blijkbaar verkeerde motieven zouden kunnen bestaan. Maar ik vraag: moet dat dan niet aangewezen worden? Is het genoeg dat de Minister de verhooging onnoodig acht, dat hij de noodzakelijkheid daarvan niet inziet? Moet hij, wanneer hij weigert, niet doen blijken, dat er gegronde redenen bestaan, die de verhooging verkeerd zoude doen zijn? Gaat het vooral wel aan dat de Minister hier weigert de goedkeuring des Konings te vragen, terwijl en de gemeenteraad en de Gedeputeerde Staten beiden de verhooging in het belang der gemeente achten?

Er zijn nog vele besluiten door deze Regering genomen, waarbij verordeningen en besluiten van Provinciale Staten en van gemeentebesturen zijn vernietigd geworden. Op eenige dier besluiten, waarin men welligt grond zou kunnen vinden voor mijn vermoeden, dat de Regering met eene zekere mate van centralisatiegeest bezielde is, werd reeds door vorige sprekers gewezen, en ik zal daar niet verder op terugkomen. Maar er is één besluit, dat mijne aandacht sterk getroffen heeft. Het wordt besproken in *de Gemeentestem* van 7 November van dit jaar; ik bedoel het besluit van 15 Maart 1863 (*Staatsblad* n°. 76), waarbij eene gemeentelijke broodverordening vernietigd wordt.

Door den gemeenteraad werden bepalingen, regelende de *hoedanigheid* van het brood, noodzakelijk geacht in het belang van de gezondheid der ingezetenen, en de Minister achtte die overbodig met het oog op het niet bestaan van eene broodzetting in die gemeente. Nu komt het mij voor, dat de Regering bezwaarlijk beter dan het gemeentebestuur kan en mag oordeelen over de omstandigheden, waarom het wenschelijk kon zijn, zoodanige bepalingen in het belang der ingezetenen te maken.

Hier is, naar mijn inzien, het toezigt der Regering weder wat al te streng toegepast. Leert men, wanneer men dit op deze wijze doet, den raad, die dan toch de vertegenwoordiger van de ingezetenen der gemeente is, niet te veel naar de Regering opzien en te weinig naar hen, aan wie die raad eigenlijk verantwoording verschuldigd is? Worden de plaatselijke besturen aldus niet te zeer geplaatst onder eene voorgedij, die wat al te streng is, vooral met het oog op de waarborgen, die men door de directe verkiezing van de leden van den raad in het belang van de gemeente meende te geven? Ik zal niet terugkomen op de zaak van Vledder, die reeds zoo vele malen besproken en nu beëindigd is, doordien de gemeenteraad zich aan den wil van den Minister heeft onderworpen; maar met een enkel woord wil ik zeggen, dat, ofschoon

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

de Minister meent dat bij die zaak van geene centralisatie sprake kan zijn, zij mij toch wel den indruk gegeven heeft dat de Regering haar regt van toezigt op eene wijze heeft uitgeoefend, zoo streng, dat ook in dit geval het gezag der Regering maar al te zeer ten koste van die zelfstandigheid, der gemeente werd gehandhaafd.

Sommige sprekers hebben nog herinnerd de wijze waarop ook andere wetten worden uitgevoerd, bijv. die op het middelbaar onderwijs. Zij meenden daarbij sporen van centralisatiezucht, van meer dan noodige inmenging van de zijde der Regering waar te nemen. Ik deelde in die meening ook en ben daarin door hunne argumenten bevestigd. Ik waardeer de zorg en den ijver die de Regering ook hier weder in de uitvoering van de wet betoont; maar ik vraag of zij daarbij soms niet wat te ver gaat op den weg der centralisatie, bijv. wanneer de Minister zich het regt voorbehoudt om — gelijk uit het programma der burgerschool te Enschedé, blijkt dat werkelijk geschiedt — jaarlijks te bepalen in welke vakken de verschillende klassen der school zullen onderwezen worden. De Minister zal wel redenen hebben waarom hij dat noodig acht, maar ik veroorloof mij de vraag, of hier des Ministers zorg niet al te ver gaat.

Nu en dan verkondigt de Minister ook stellingen, die mij zijne handelingen verklaren, en mij doen zien dat zijne opvatting der zelfstandigheid van plaatselijke en gewestelijke besturen al zeer beperkt en zijn begrip van eenheid van bestuur daarentegen al zeer ruim is. Zoo trof mij onder andere het antwoord dat de Minister in de zitting van 27 November 1863 aan den geachten spreker uit Zwolle gaf, waaruit mij bleek dat volgens zijn inzien de roeping der Regering niet alleen is, toe te zien dat er geene besluiten genomen worden door de gewestelijke of plaatselijke besturen strijdig met de wet of met het algemeen belang, maar ook te onderzoeken en te beoordeelen wat in het *bijzonder lokaal* belang der gemeenten wenschelijk moet geacht worden. Ontstaat uit dit beginsel niet eene te groote bemoeienis met de zaken der plaatselijke besturen? Ontaardt dit niet in mede-bestuur? Vloeit hieruit niet de voorgedij voort waarvan ik sprak en waarbij alle zelfstandigheid en gezag der gemeentebesturen verdwijnt? Ook deze vraag mag ik bevestigend beantwoorden, en ik moet nogmaals wijzen op de regtstreeksche verkiezingen van de raadsleden, waarin de ingezetenen een waarborg vinden dat de gemeentezaken naar het beste weten en in hun — ik zeg niet altijd *wel* begrepen — belang door den Raad zullen worden behartigd.

Bij deze gelegenheid is mij nog opgevallen eene aanhaling in het Tijdschrift voor staathuishoudkunde en statistiek van den heer Sloet (deel 23, pag. 119), uit het verslag der Commissie van de Grondwetsherziening van 17 Maart 1848, waar gelezen wordt: »dat de plaatselijke besturen in algemeene belangen geschikte *werktuigen* van het Rijksbestuur zijn." Ik weet niet, of de Minister in deze opvatting van de roeping der gemeentebesturen deelt, maar, zoo ja, dan is het te begrijpen dat het beginsel van centralisatie ook in de onder zijn bestuur voorgedragen wetten niet zelden merkbaar is; dan kan ik ook verklaren dat onlangs weder in het wets-ontwerp, ons op 13 October aangeboden, tot wijziging der gemeentewet, de blijken gevonden worden van centralisatiegeest. Niet alleen toch wordt bij dit ontwerp de nu reeds zoo geringe vrijheid der gemeentebesturen tot regeling hunner eigen belastingen nog meer beperkt, maar ik wijs vooral ook op art. 9 van dat ontwerp, waarbij de uitkeering van een gedeelte der belasting op het gedistilleerd *facultatief* en het bedrag *onzeker* wordt gesteld; waardoor al wederom in groote mate de zelfstandigheid der gemeentebesturen te loor gaat en zij in zekeren zin au bon plaisir der Regering worden overgelaten. Daarom beaam ik ook de opmerking in het zoogenaamd adres van adhaesie van Amsterdam, hetwelk door zijne kritiek veeleer een adres van afkeuring is, voorkomende: de Raad toch zegt: »Niet minder noodig komt het den Raad voor, dat ten duidelijkste blijke dat de beslissing, of er behoefte aan het geheel of aan een gedeelte der uitkeering bestaat, aan de gemeentebesturen zelve worde overgelaten, ten einde hun die zelfstandigheid te verzekeren, welke bij de Grondwet en de gemeentewet is toegekend. De Raad stelt het behoud van die zelfstandigheid, met name bij het opmaken der plaatselijke begrooting, op hoogen prijs." »

Ik meen dat dit bezwaar gegrond is en dat ook deze wetsvoordragt kan bijdragen tot regtvaardiging van mijn beweren, dat een geest van centralisatie bij dezen Minister bestaat. In allen geval meen ik genoeg bewijzen daarvoor aangevoerd en mijne zienswijze geregtvaardigd te hebben, en mag ik nogmaals herhalen, dat, ofschoon ik, voor zooveel het zaken en belangen van algemeenen aard aangaat, een voorstander ben van eenheid van bestuur, de autonomie der gewesten en plaatselijke besturen gehandhaafd moet worden, waarin ik waarborgen blijf zien voor

het behoud van waren vrijheidszin, de ontwikkeling van eigene zelfstandigheid en het besef, en de waardering van onze nationaliteit.

De heer van Heemstra: Mijnheer de Voorzitter, ik zal thans niet terugkeeren in het debat over de algemeene politiek, noch van het Ministerie, noch van den Minister van Binnenlandsche Zaken in het bijzonder. Ik wensch mij bij deze algemeene beschouwing over dit hoofdstuk tot eenige weinige punten te bepalen. Ik zal ook niet terugkeeren op de reeds behandelde onderwerpen, ook niet tot het financiële gedeelte van het betoog, door den geachten afgevaardigde uit Amersfoort in de zitting van gisteren, naar het mij toeschijnt, met uitnemend talent uiteengezet. Ik wensch alleen ten opzichte van dit punt een enkel woord op te merken aan den geachten afgevaardigde uit Zutphen, die die rede heden heeft beantwoord.

De geachte afgevaardigde uit Zutphen is een vriend van redelijke bezuiniging en ik geloof te regt, vooral bij de beoordeeling der zaken uit het standpunt, waarop hij meer dan eens geplaatst is geweest. Maar wat heeft ons de geachte afgevaardigde uit Zutphen gezegd? Er was een tijd, zegt hij, dat wij volstrekt wilden bezuinigen; maar de rigting is veranderd; nu wil men volstrekt uitgeven; wilt gij daarvan een bewijs, stel een amendement voor, waarbij subsidien worden verminderd of afgeschaft, en ik ben er verzekerd van dat het zal worden afgestemd. Maar ik moet dan vragen: sedert wanneer is die overtuiging van de Kamer en die rigting dan zoo zeer veranderd? Ik herinner mij, en ik geloof niet tegengesproken te worden, dat toen nu drie jaren geleden de begrooting van Binnenlandsche Zaken werd behandeld, tal van amendementen werden voorgesteld en aangenomen, ook door den geachten afgevaardigde uit Zutphen, en in het algemeen door de tegenwoordige ministeriele partij. Er werd geen amendement voorgesteld tot vermindering, zelfs van geringe sommen, of de tegenwoordige ministeriele partij greep die gretig aan en nam die aan. Is dan nu op dat principe de meening en de overtuiging der Kamer in dit opzigt veranderd sedert de optreding van dit Ministerie? Ik kan toch niet aannemen, dat dit geschied is omdat persoonlijke belangen in het spel zouden zijn; want dan zou ik moeten erkennen, dat, volgens het getuigenis van den geachten afgevaardigde uit Zutphen uitzetting van uitgaven op groote schaal is een Thorbeckiaansch beginsel. Ik zal er niets meer over zeggen. Ik laat de beoordeeling aan anderen over en kom tot hetgeen ik eigenlijk meen te moeten zeggen. Ik heb enkele punten, waarop ik de aandacht meen te moeten vestigen. Gedeeltelijk zijn die punten reeds besproken, gedeeltelijk ook niet.

Een punt, dat reeds besproken is, betreft de afscheiding van het departement. Bij de algemeene beraadslaging heeft de Minister zich gevoelig betoond dat men er telkens op terugkomt. En toch, het denkbeeld is niet zoo vreemd. Ik moet toch vragen: bestaan niet zoodanige departementen van openbare werken in andere landen, zelfs waar veel minder openbare werken zijn dan bij ons? Ik wijs op België. Is het bovendien zoo vreemd dat men op dit denkbeeld terugkomt bij de ontzettende toeneming van openbare werken, die wij telken jare kunnen waarnemen en waarvan ook deze begrooting de sporen draagt? Ik vraag ook, of zoodanig departement van openbare werken niet meer noodig, ja ik zou bijna zeggen eene algemeene overtuiging is geworden door den tragen gang van het werk der spoorwegen.

Ik zal over dien tragen voortgang van dat werk niet in bijzonderheden treden. Ik geloof dat wij daartoe beter de gelegenheid zullen bezitten wanneer het onderwerp der spoorwegen meer speciaal aan de orde zal zijn. Maar ik meen reeds te mogen constateren dat het werk niet zoodanig vordert als men billijkerwijs had mogen en kunnen verwachten. Het werk gaat ontzettend langzaam. Ik geloof dat de schuld daarvan ligt — ik zeg niet aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, maar — aan de zamenstelling van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken. De Minister heeft waarschijnlijk den tijd niet om deze belangrijke zaken, de daarstelling dier spoorwegen betreffende, behoorlijk en tijdig te kunnen behandelen.

Nu hebben wij — ik meen van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam — de tegenwerping gehoord: wij willen geen technicus. Wij hebben er belang bij dat aan het hoofd van die openbare werken een goed jurist staat. Maar ik durf vragen: wie beweert dat bij het instellen van een departement van openbare werken een technicus daarvan aan het hoofd moet staan? Ik ben een groot voorstander van de afscheiding der departementen en een groot tegenstander van een technicus aan het hoofd van het departement voor publieke werken te stellen. Doch het eene kan geschieden zonder dat het andere daarvan een noodzakelijk gevolg is.

Bij de algemeene beraadslaging heeft de Minister gezegd: gij

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

wilt van ons maken referendarissen, ambtenaren, ondergeschikt aan de Kamer. Ik zou durven vragen aan den Minister: van waar hebt gij toch deze vreemde denkbeelden? Wie heeft dat ooit beweed? Is een Minister referendaris of ambtenaar van de Kamer omdat men een departement meer zou erlangen? Verandert dit de positie van den Minister tegenover de Kamer? Hoe dan in België, waar dergelijk departement bestaat? Zijn daar de Ministers referendarissen van de Kamer? Ik moet oprecht verklaren het argument van den Minister niet te vatten. Misschien heeft de Minister de gelegenheid het duidelijk te maken, misschien zal hij zulks overtollig achten; maar ik begrijp niet hoe de instelling van een departement meer er toe zou kunnen leiden, dat de Minister daardoor zou veranderen van karakter.

Ik kom tot een tweede punt, de herziening der kieswet. Ook die herziening is behandeld in de gewisselde stukken. De Minister is er niet voor en weerspreekt de daaromtrent in het Voorloopig Verslag der Kamer aangevoerde gronden. Een der bedenkingen betreft den tijd voor de inlevering der stembriefjes bepaald, en de opening van deze den volgende dag. De Minister heeft ons gezegd dat slechts vier gemeentebesturen daartegen bedenkingen hadden geopperd. Indien het den Minister mogt onbekend zijn geef ik hem de verzekering dat, zoo hij de moeite wil nemen al de gemeentebesturen daaromtrent te raadplegen, er niet één gemeentebestuur ten platten lande zou gevonden worden dat eene andere meening is toegedaan dan deze, dat de tijd veel te lang is. Ik geloof wel dat het moeilijk is een algemeenen regel daarvoor vast te stellen, en ik zou het zeer nuttig achten als men aan de Gedeputeerde Staten van iedere provincie de regeling van dien tijd overliet.

In het Voorloopig Verslag worden meerdere punten besproken, die ik nu niet herhalen zal, doch ik ben het met den Minister eens dat eene organieke wet, zoo als de kieswet, niet behoort te worden herzien dan in geval van volstrekte noodzakelijkheid.

Ik zal nu niet twisten over de vraag, of niet in de punten, voorkomende in de gewisselde stukken, eene groote mate van noodzakelijkheid tot herziening gelegen is, vooral of het niet goed ware dat bij de wet werd uitgemaakt, wat thans bij besluit is geschied, hoe te handelen wanneer meer dan het vereischte getal personen de meerderheid van stemmen had verkregen. Maar er is voor mij eene andere reden, een andere grond, waarom ik het allernoodzakelijkst acht dat die kieswet worde herzien, en die noodzakelijkheid heeft de Regering zelve ons doen kennen. Ons geacht medelid uit Haarlem heeft in zijne vorige rede gezegd, dat de Regering moet weten hoe er gesmokkeld wordt; welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik geloof te kunnen bewijzen het sluiken van deze Regering ten opzichte van de kieswet. Ik bedoel daarmede art. 2 van die kieswet, waar staat: dat voor betaling zal gelden de aanslag. Mijnheer de Voorzitter, ik heb zelf de eer gehad tot daarstelling van die wet mede te werken; ik was destijds lid van deze Kamer, en ik herinner mij, wat ten opzichte van dat artikel is voorgevallen. De Grondwet schrijft voor dat er een zeker bedrag aan belasting moet worden betaald om te kunnen zijn kiezer. Nu was men bij het maken van de kieswet in eene zeer groote verlegenheid, hoe te constateren die betaling. Bij het opmaken der kiezerslijsten, in het begin van het jaar, reeds te eischen de vertooning der quitantie van de betaalde belasting, dit zou onmogelijk zijn, vooral ten opzichte van de grondbelasting. Welnu, sommigen wilden in de wet stellen, dat de quitantie van het vorig jaar zou moeten vertoond worden. Neen, was het antwoord, dat zou slechts bewijzen dat gij in het vorig jaar hier kiesgerechtigde waart. Er is toen iets op gevonden. Men heeft in de wet gezegd: aanslag geldt voor betaling; men is uitgegaan van deze onderstelling, dat in den regel, behoudens uitzonderingen, betaald werd waarvoor men was aangeslagen; dat ieder, met andere woorden, in den regel zijn aanslag zou betalen, zoodat men kon aannemen: aanslag geldt voor betaling.

Wat hebben wij nu van de Regering gekregen? Een voorstel van wet (want gelukkig het is nog geen wet), houdende wijziging van de personele belasting, en daarin lezen wij, dat vermits er nu eenmaal in de kieswet staat, aanslag geldt voor betaling, en dat eene wijziging van census eene lastige zaak is, men maar een stap verder zou gaan. Wij zullen u aanslaan voor eene zeer groote som, maar die zult gij nooit hebben te betalen. Aanslag dus zonder betaling. Men is dus van eene andere leer; vroeger was het: aanslag geldt voor betaling, omdat men veronderstelde dat betaald zou worden; en nu: aanslag geldt voor betaling, ofschoon gij de zekerheid hebt dat gij niet zult behoeven te betalen. Dat noem ik insmokkelen van een denkbeeld, geheel vreemd aan de kieswet, zeker in strijd met de Grondwet. En sedert ik nu van den Minister heb geleerd hoe eene gebrekkige redactie van de kieswet aanleiding geeft tot zoodanige schromelijke smokkelarij, nu acht ik het volstrekt nood-

zakelijk dat die mogelijkheid weggenomen worde en dat nu de kieswet worde gewijzigd, en dat daarin weder worde teruggebracht, met engere grenzen omschreven, het beginsel van de Grondwet. Op dat punt ben ik conservatief. Ik behoor tot die conservativen, waarvan de geachte afgevaardigde uit Almelo bij de algemeene beraadslaging heeft gezegd, dat zij in 1848 waren blijven stilstaan. Ik ben blijven stilstaan, bij de Grondwet namelijk; ik wensch die in strekking en doel vast te houden en niet verder te gaan, en niet zoodanig heilzaam voorschrift van de Grondwet door eene wetsinterpretatie geheel op zijde te stellen.

De tractementen van de ambtenaren bij de verschillende departementen, en ik breng dit punt hier ter sprake omdat bij het Departement van Binnenlandsche Zaken zich de behoefte, die het hier geldt, het meest van allen doet gevoelen. In de rede, waarmede de Minister van Financien deze begroting heeft aangeboden, lees ik op bladz. 7, nadat de Minister had gezegd dat de Regering het lot van de ambtenaren wilde verbeteren, maar niet op eens: » Haar voornemen is alsnu eenige gelden aan te vragen, aanvankelijk tot verbetering van het lot der mindere ambtenaren, die daaraan zeker de meeste behoefte hebben. Zij wensch dit echter te doen naar een vast plan, opgemaakt voor het geheele kader. Er wordt vervolgens gezegd dat dit plan tijdig genoeg gereed zal zijn om op deze begroting te worden toegepast. En wat heeft men nu gedaan? Op sommige begrotingen eenige meerdere gelden aangevraagd tot verhooging van de tractementen der mindere ambtenaren, maar dat is alles; verder weet men niets van dat vaste plan. Nu hebben wij, van dezen Minister vooral, steeds gehoord dat men in alles moest handelen naar vaste beginselen. De Minister zegt in zijne Memorie van Beantwoording, dat het trapsgewijs zal geschieden, en dat onder deze voorzieningen ook zullen begrepen worden de ambtenaren op de provinciale griffien.

Ik vind voor deze laatste ambtenaren geen cent meer uitgetrokken: de geheele verandering, wat het Departement van Binnenlandsche Zaken betreft, is deze, dat art. 2 — een artikel dat in vorige jaren van den kant der toenmalige oppositie een grooten tegenstand ondervond, omdat het zóó hoog was — met zeven duizend gulden is vermeerderd. Maar is dat nu een stelsel, een vast plan?

Men versta mij wel: ik weet, even goed als de Minister, dat het lot van de mindere ambtenaren allertreurigst is, en ik zal die vermeerdering van f 7000 om hun lot wat dragelijker te maken volstrekt niet afstemmen; maar ik had van den Minister verwacht, dat hij ons een vast plan zou hebben aangeboden, en dat hij, erkennende dat ook de ambtenaren bij de provinciale besturen even groote behoeften hebben als de ambtenaren bij de departementen, gehandeld zou hebben in overeenstemming met hetgeen in zijne eigene schrifturen is gesteld, en ook die provinciale ambtenaren begrepen zou hebben in zijn plan. Het zou wel weér hebben getuigd van de zucht om, zoo als men zegt, » meer geld uit te geven»; maar ik geloof dat dit billijke uitgaven zouden zijn.

Nu heb ik nog twee punten, die ik met den Minister wensch te bespreken: de organisatie van het corps van den waterstaat en vooral de zaak van de calamiteuse polders. Maar ik geloof dat ik die punten beter zal behandelen, wanneer wij genaderd zullen zijn tot de artikelen, welke er betrekking op hebben.

De heer **Godofroi**: Ik vraag vergunning om in dit algemeen debat te plaatsen de behandeling van een speciaal punt: *de administrative regtsmajt van Gedeputeerde Staten*. Het is een onderwerp, dat ingrijpt in den werkkring ook van andere Departementen dan dat van Binnenlandsche Zaken; maar, mij dunkt, mijne opmerkingen zullen hier het best geplaatst zijn, daar toch de collegien van Gedeputeerde Staten een voornaam bestanddeel uitmaken van het binnenlandsch bestuur.

Die opmerkingen gelden het gemis bij de administrative regtspraak van Gedeputeerde Staten van de waarborgen, waarmede de beslissingen des Konings in contentieuze zaken zijn omringd.

Wij hebben, sedert de invoering van de wet op de organisatie van den Raad van State, een adviserend regterschap, dat door eene afdeling van dien Raad wordt uitgeoefend. De wet heeft die uitoefening met waarborgen omringd, die wel in der tijd door sommigen zeer onvoldoende zijn geacht, maar door de meerderheid zijn geoordeeld al datgene op te leveren, wat in verband met onze constitutionele instellingen kan worden verlangd.

Ik geloof dan ook dat, wanneer men de werking der wet op den Raad van State gedurende haar meer dan tweejarig bestaan nagaat, zelfs diegenen, die vroeger geen heil zagen dan in een souverain regterschap van dien Raad, overtuigd moeten zijn dat hunne ingenomenheid tegen de aangenomen regeling niet gegrond was. Zij zullen, dunkt mij, van die meening terugkomen, wanneer zij de verrigtingen der afdeling voor geschillen van bestuur onpartijdig zullen nagaan: zij hebben daartoe de gelegenheid door

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

raadpleging van het zeer nauwkeurig en volledig verslag dier verrichtingen, dat hier ter stede het licht ziet. Ik geloof dat hunne overtuiging zal gewijzigd worden, wanneer zij zullen zien, hoe de rapporten de blijken dragen van nauwkeurig, grondig en gemoedelijk onderzoek, onafhankelijk van het belang der zaken; wanneer zij zullen zien hoe menigmaal de belanghebbenden gebruik maken van de bevoegdheid om hunne belangen mondeling voor te dragen; hoe meer dan eens van die voordragt het gevolg is debat, nader onderzoek, door gedachtenwisseling tusschen de leden der afdeling en de belanghebbenden; wanneer zij zullen zien met hoe veel zorg de beslissingen zijn gemotiveerd en hoe in de zeldzame gevallen, waarin het advies niet gevolgd wordt, de de openlijke rekenschap gelegenheid geeft op de meest volledige wijze het vóór en tegen te kennen en te beoordeelen.

Wat hebben wij nu van dit alles bij de administratieve rechtspraak van Gedeputeerde Staten? De Minister van Binnenlandsche Zaken, als lid der Kamer deelnemende aan de discussie over de wet op den Raad van State, zeide dat wij voor de beslissing der Konings in geschillen van bestuur zullen hebben de waarborgen van regterlijke instructie, publiek debat, gemotiveerd vonnis en daarenboven den waarborg der ministeriele verantwoordelijkheid. Het spreekt van zelf dat waar het geldt het administratief regterschap van Gedeputeerde Staten, geen sprake kan zijn van de ministeriele verantwoordelijkheid. Maar bezitten wij de overige waarborgen? *Regterlijke instructie.* Zij is een onderzoek waarbij het hooren en wederhooren in zijne volheid wordt toegepast; een onderzoek, het karakter hebbende van een contradictoir debat. Waar is bij de administratieve rechtspraak van Gedeputeerde Staten aan de belanghebbenden, regtstreeks zoowel als derde belanghebbenden, de gelegenheid verzekerd, dat zij hunne belangen bij dat collegie in persoon of bij gemagtigde zullen kunnen voordragen? Waar is hun het regt gewaarborgd, om, als zij het verlangen, te worden gehoord? Voor zoover mij bekend is, bestaat in onze wetgeving slechts ééne bepaling van dien aard. In de wet van 9 October 1841 op de regtsmagt der hoog- en andere heemraadschappen, dijk- en polderbesturen wordt in zekere gevallen de beslissing over het verzet tegen den aanslag in de polderlasten opgedragen aan Gedeputeerde Staten, en art. 14 dier wet bepaalt ten opzichte van de behandeling van dat verzet, dat Gedeputeerde Staten partijen zullen gelasten hunne zaak mondeling of schriftelijk te verdedigen, naar mate de omstandigheden het zullen vereischen. Het is de eenige bepaling van dien aard die mij althans bekend is; en nog is de waarborg hier verre van volkomen, want altijd nog zal het van Gedeputeerde Staten afhangen te beslissen, of de omstandigheden de mondelinge of schriftelijke verdediging van partijen vereischen.

Regterlijke instructie brengt verder mede kennis van de gronden waarmede de bezwaren, de reclames en de motiven, waarop ze rusten, bestreden worden. Waar geeft de wet aan de belanghebbenden de gelegenheid, om kennis te nemen van de gronden die tegen hunne bezwaren of reclames worden aangevoerd? Zij reclameren bij Gedeputeerde Staten, deze hooren over die reclames de bij de zaak betrokken autoriteiten. Waar geeft nu de wet den waarborg dat de belanghebbenden kennis bekomen van de adviezen of rapporten dier autoriteiten, van de gronden waarmede in die adviezen hunne reclames bestreden worden? Publieke behandeling, publiek debat zijn hier onbekend. Gemotiveerd vonnis. Ik meen dat over het algemeen de beschikkingen van Gedeputeerde Staten in contentieuse zaken zijn gemotiveerd; in sommige gevallen zelfs schrijft de wet voor, dat ze met redenen moeten zijn omkleed, in de meeste gevallen is motivering facultatief. Maar motiven leveren dan eerst een waarborg op, als zij zijn het product van een voorafgaand volledig onderzoek; zoodra het onderzoek die volledigheid mits, is zelfs in eene gemotiveerde beslissing geen voldoende waarborg gelegen.

Men versta mij wel; ik beweer niet dat de Gedeputeerde Staten der verschillende provincien de contentieuse zaken, die te hunner beslissing staan, niet gemoedelijk onderzoeken; ik zeg niet dat zij er los over heen loopen. Maar het is niet de vraag, wat de belanghebbenden aan den goeden wil, aan het pligtbesef van Gedeputeerde Staten te danken hebben; het is de vraag, wat de wet doet om onderzoek en beslissing met al de waarborgen te omringen die de aard der zaak gedooft, en dan is mijn antwoord: *niets*, althans *bijna niets*. Is het bovendien zoo zeker dat de beslissingen van Gedeputeerde Staten in contentieuse zaken altijd het kenmerk dragen van een nauwgezet onderzoek? Zouden er niet voorbeelden zijn aan te voeren, dat zij wel eens het kenmerk dragen van eene eenzijdige rigting aan het onderzoek gegeven? Mij dunkt voorbeelden van dien aard, vooral in contentieuse belastingzaken, ontbreken niet. Het *agir de moi sans moi* is in deze materie geen zeldzaamheid.

Nu zegge men niet: er is immers appèl en daarbij vindt de belanghebbende de waarborgen die hij in eersten aanleg mist. Vooreerst is hier appèl geen regel zonder uitzondering. Een aantal zaken zijn er waarin Gedeputeerde Staten in het hoogste ressort beslissen; contentieuse belastingzaken missen tot hiertoe alle het appèl en zijne waarborgen. Het is waar, daarin zal, wat de personele belasting betreft, verandering komen, wanneer het wets-ontwerp op het personeel tot wet zal zijn verheven; maar dan zal nog altijd de waarborg van appèl voor andere directe belastingen ontbreken; en tegenover den aandrang, die ook van mij kwam, om bij eenen *algemeenen* maatregel in de zaak te voorzien, blijft de Minister van Financien nog altijd, ook nu wederom bij de schriftelijke gedachtenwisseling over zijne begroting, zwaarigheden opperen, waarover ik hem bij de behandeling dier begroting hoop te onderhouden.

Maar al waren alle contentieuse zaken die door Gedeputeerde Staten worden beregt, vatbaar voor appèl, dan nog kan daarin immers niet gelegen zijn eene afdoende reden om in eersten aanleg denzelfden waarborg niet toe te staan. Mij dunkt het argument kan niet opgaan, dat men de noodige waarborgen in eerste instructie kan missen, omdat ze in appèl verleend zijn.

Frankrijk kan zeker in zijnen tegenwoordigen politieken toestand niet gelden als een modelstaat, waar het aankomt op ontwikkeling van constitutionele beginselen. Maar waar het geldt de organisatie der administratieve rechtspraak, daar kan men met vrucht de Fransche instellingen raadplegen. Wij hebben het gedaan bij de organisatie van het adviserend regterschap, van den Raad van State, al hebben wij niet in elk opzicht het voorbeeld van Frankrijk kunnen navolgen; het verschil van toestand gedoogde dat niet.

In Frankrijk nu bestaan prefectuur-raden, belast met de bejegting van contentieuse zaken. Bij sommige dier raden was sedert geruimen tijd door de praktijk, zonder dat de wet het voorschreef, publiek en oraal debat ingevoerd. Een decreet van 30 December 1862 heeft die praktijk tot wet verheven. In dat decreet lees ik dat de zittingen der prefectuur-raden over contentieuse zaken publiek zullen zijn; dat, nadat over elke zaak door een der leden van den raad rapport zal zijn uitgebragt, partijen hare belangen in persoon of bij gemagtigde zullen kunnen voordragen en dat de gemotiveerde beslissing in eene publieke zitting zal worden uitgesproken, nadat daarover buiten tegenwoordigheid van partijen zal zijn beraadslaagd. Het decreet bevat verder de instelling van een openbaar ministerie bij die raden, dat, gelijk men weet, ook bij den Franschen Staatsraad bestaat. Die instelling hebben wij bij de organisatie van onzen Raad van State niet overgenomen; zij kan ook hier worden gemist. Frankrijk biedt overigens ons hier een voorbeeld aan, dat mij voorkomt navolging te verdienen.

De zaak, die ik bespreek, is ook reeds vroeger aan de aandacht dezer Kamer niet ontgaan. Bij het onderzoek van de wet op de schutterijen is zij ter sprake gekomen, althans in de afdeling, waartoe ik behoor. Ik vertrouw, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken in het verslag over dat wets-ontwerp het resultaat dier overweging zal vinden. De zaak heeft ook reeds in de vorige zitting een onderwerp van gedachtenwisseling uitgemaakt bij het onderzoek in de afdelingen van het voorstel betreffende de personele belasting. In het Voorloopig Verslag werd het gevoelen van sommige leden medegedeeld, dat de belangen van de belastingplichtigen, althans wat de rechtspraak van Gedeputeerde Staten aangaat, niet genoeg waren gewaarborgd, omdat er niet was verordend, dat de belastingplichtige, zoo hij het verlangt, door Gedeputeerde Staten wordt gehoord, en dat het advies van de ambtenaren, die tot den aanslag hebben medegewerkt, ter inzage van den belasting-schuldige zal liggen, zoodat deze daartegen kan opkomen. Op die bedenkingen heeft de Minister van Financien een antwoord gegeven, dat mij ten hoogste heeft bevreemd. Dat antwoord vindt men in de Memorie van Toelichting van het wets-ontwerp op de personele belasting, dat in deze zitting is ingediend. Op de aanmerking, dat de wet den belastingplichtige niet geeft den waarborg, dat hij, zoo hij het verlangt, door Gedeputeerde Staten zal worden gehoord, antwoordt de Minister, dat dit van Gedeputeerde Staten, vertegenwoordigers van de ingezetenen der provincie, verwacht mag worden, ook zonder dat het in de wet staat geschreven. Ik laat nu daar dat niet de Gedeputeerde maar de Provinciale Staten zijn de vertegenwoordigers van de ingezetenen der provincien, en dat dus op het karakter dier vertegenwoordigers hier niet zoo bijzonder gedrukt kan worden. Maar, gelijk ik reeds zeide, het is juist *de wet*, welke die waarborg moet geven. Ik veronderstel den meest mogelijken goeden wil bij Gedeputeerde Staten, maar van dien wil alleen moet de behartiging van de belangen der ingezetenen niet afhankelijk zijn.

Op den wensch dat het advies der ambtenaren, die tot den

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

aanslag hebben medegewerkt, ter inzage van de belastingschuldigen zal liggen, zoodat deze daartegen kunnen opkomen, antwoordt de Minister » dat dit slechts kan leiden tot noodellozen omslag, tot aanmerkelijke vertraging van eene beslissing, die, naar den aard der zaak, met zekeren spoed dient te geschieden, en tot het instellen van een debat, gelijk en voorafgaande aan dat, waartoe aan partijen later door haar beroep op den Koning de weg geopend wordt.»

Derhalve, Mijnheer de President, vermindering van omslag, bespoediging in de eerste plaats; niet in de eerste plaats of liever in het geheel niet, nauwkeurig onderzoek, contradictoire instructie: zij moeten aan eenvoudigheid en spoed worden opgeofferd. Verder het onhoudbaar argument: gij hebt immers het regt van appél. Ik heb er reeds op geantwoord.

Eindelijk: de belastingschuldige ontvangt eene gemotiveerde uitspraak, en deze wordt te zijner kennis gebracht. Ja, eene gemotiveerde uitspraak, maar ik heb het reeds gezegd, daarin ligt geen afdoende waarborg zoolang niet een volledig onderzoek, eene contradictoire instructie is voorafgegaan. Hoe overigens de kennisgeving van de uitspraak aan den belastingschuldige een waarborg kan heeten, gaat mijn begrip te boven.

De conclusie van den Minister van Financien is, dat ook van deze zijde het den belastingschuldige aan geen waarborg zal ontbreken. Mij dunkt, het ontbreekt hem van deze zijde, dat is, bij de regtspraak van Gedeputeerde Staten, aan bijna alle waarborgen. Daarom hoop ik ook in den Minister van Binnenlandsche Zaken een bondgenoot te vinden tegen de verkeerde begrippen van zijn ambtgenoot; ik hoop in hem steun te vinden voor het gevoelen dat ik voorsta, dat voorziening hier volstrekt noodzakelijk is. Ik geloof niet dat die voorziening moet plaats hebben bij de speciale wetten, die voor ieder bijzonder geval de zaak voor de toekomst zouden kunnen regelen. Ik geloof dat de voorziening zal moeten bestaan in een algemeen maatregel, die de leemte, welke onze wetgeving op dit punt oplevert, en voor het verledene en voor de toekomst zal wegnemen.

De zitting wordt voor een kwartieruurs geschorst.

De Voorzitter deelt na de hervatting der zitting mede, dat is ingekomen eene Koninklijke boodschap, ten geleide van een wets-ontwerp ten behoeve van den spoorweg van Venlo naar de Pruisische grenzen.

Deze stukken zullen gedrukt en rondgedeeld en het wets-ontwerp verzonden worden naar de afdelingen van het loepend tweemaandelijksch tijdvak.

De algemeene beraadslaging over het wets-ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk V der Staatsbegroting over 1865 wordt daarna voortgezet.

De heer van Beyma thoe Kingma: Mijnheer de President! Ik weet niet regt, of het onderwerp, dat ik bespreken wil, behoort tot het Departement van Justitie, of wel tot dat van Binnenlandsche Zaken. Het kwam mij evenwel voor dat het Departement van Justitie genoeg belast was, en ik heb daarom met de behandeling gewacht tot de discussie over het Departement van Binnenlandsche Zaken aan de orde was. Wat ik wilde bespreken heeft betrekking tot de IXde afdeling, althans het kan geacht worden daarmede in verband staan. De woorden van den Minister in de Memorie van Beantwoording, namelijk dat de Minister niet durft beloven wanneer de herziening van de armenwet zal plaats hebben, geven mij aanleiding daaromtrent een enkel woord te zeggen.

Ik geloof dat in het eerste wets-ontwerp betrekkelijk het armbestuur ook was opgenomen het toezigt op de instellingen van weldadigheid, namelijk de zoogenaamde rijke gestichten. Wanneer nu dit onderwerp niet kan worden geregeld bij eene wet op het armbestuur, dan zou ik der Regering in overweging willen geven, of het niet noodig zou zijn dat het toezigt omtrent die instellingen van weldadigheid, bekend onder den naam van gasthuizen, weeshuizen, enz., die geheel om zoo te zeggen op eigen wieken drijven, bij de wet geregeld wierd. Ik meen toch dat de bezittingen dier gestichten een deel uitmaken van het nationaal vermogen. Sommige daarvan zijn van lateren datum, doch er zijn er ook van vroegeren tijd. Er zijn er, die hun vermogen verschuldigd zijn aan de secularisatie der geestelijke goederen; van daar geeft men wel eens oneigenaardig aan die gestichten den naam van Protestantische kloosters. Dit is echter zeker, dat het corporatien zijn met be-

langrijk vermogen. Ik zal ze niet bij name noemen, omdat de wet in het algemeen daaromtrent moet voorzien. Zoo als het evenwel nu gaat, komt het mij voor, dat de zaak niet geregeld is: zij is geheel onttrokken aan de publieke contróle en aan het toezigt der Regering.

De heer van Nierop: Het heeft mij bevreemd dat ik tot dusver geen der geachte leden heb hooren spreken over eene zaak, die thans, althans volgens de dagbladen, het ontwerp is van vreugde en feestgenot in de hoofdstad. Ik bedoel, Mijnheer de Voorzitter, Holland op zijn smalst. Mijnheer de Voorzitter, wanneer gij en ik dat woord vernemen, dan trillen onze zenuwen en klimt onze belangstelling in de hoogste mate. Gij, die eenmaal waart het hoofd en het sieraad van de hoofdstad, en thans zijt haar vertegenwoordiger, ik de vertegenwoordiger van het naburig district, waartoe behoort het Zaansche element, hetwelk bestemd is eenmaal een tweede Amsterdam op te leveren! Maar niet alleen gij en ik behooren daar belang in te stellen, alle leden van deze Kamer, alle leden der Vertegenwoordiging moeten dit doen. Het geldt hier toch niet een plaatselijk belang, maar, zoo als de Minister dat eenmaal in krachtige trekken heeft voorgesteld, een nationaal, ja een internationaal belang. Toch, Mijnheer de Voorzitter, zwijgt ieder, ieder uwer, en ik geloof dat er ook te Amsterdam velen zijn die zwijgen. Maar wie zwijgen moge, ik niet. Ik zou mijn geweten bezwaard achten indien ik hier niet sprak.

Ik heb mij eenmaal in het openbaar over deze zaak uitgelaten; de Minister zal zich gelieven te herinneren het kleine geschrift, getiteld: *De doorgraving van Holland en de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij*, door een oud-lid van de Staten-Generaal, Amsterdam 1863, dat ik de eer had hem aan te bieden met mijne naamsaanwijzing. Ik ontveins het niet, dat ik gaarne niet in het openbaar meer over deze zaak sprak, en liever eene gelegenheid zou hebben gevonden, om eene meer officieuse parlementaire gemeenschap over deze zaak met den Minister te plegen. Maar daar die gelegenheid mij niet is gegeven, hoezeer door mij, zij 't ook niet zeer sterk, aangezocht, nu blijft voor mij niets anders over, dan om nog eenmaal, niet in geschrift, maar hier in 's lands raadzaal, die zaak ter tafel te brengen.

Ik moet over de zaak zelve twee praemissen stellen. De eerste is, dat ik ben een voorstander van de zaak zoo als ik dat duidelijk heb verklaard op pagina 7 van de aangehaalde brochure in deze woorden: » Ik behoor tot hen, die met het Gouvernement gelooven dat de zaak gewaagd is, maar gewaagd moet worden.

De tweede praemisse is dat ik ook een voorstander ben van de particuliere industrie, maar niet van de concessie-industrie. Ik ben er een vijand van om de concessie zelve te maken tot een voorwerp van industrie, tot een *objet de commerce*, hetgeen men doet, indien de concessie wordt gegeven aan individus, die nog geen geld hebben, maar de concessie zoeken te verkoopen, of voor zekere som onder den naam van onkosten-vergoeding of voor een zeker getal aandelen in eene maatschappij zoeken aan den man te brengen.

Dat is — ik moet het hier duidelijk in het licht stellen — de dwaling van dit Gouvernement en van zijne voorgangers. Het stelsel, waarnaar men hier concessien pleegt te verleen, is sedert 25 jaren afgekeurd. Het heeft de meest heillooze gevolgen gehad, heeft ze nog en zal ze blijven hebben. Tot mijn leedwezen moet ik zeggen dat wanneer de wet op de concessien, welke hier door een lid is aangekondigd — ik geloof niet door den Minister zelve en het zou mij aangenaam zijn deswege van hem iets te vernemen, — het beginsel bevat dat tot hertoe ten aanzien van de concessien gevolgd is, ik haar ten krachtigste zal moeten bestrijden.

Welk is nu dat stelsel? Dat men aan individus concessie verleent, met de bepaling, dat zij later zullen moeten oprigten eene naamlooze maatschappij. Dit is, om mij triviaal uit te drukken, de paarden spannen achter den wagen. De maatschappij, het kader van *souscripteurs actionnaires sérieux*, moet aanwezig zijn vóór de concessie, moet voorafgaan aan de concessie.

Ik heb hier een boek dat bevat verslagen aan den minister van openbare werken in Frankrijk. Het is getiteld: *De la législation et du mode d'exécution des chemins de fer*, par C. Pecqueur, Paris 1840. In dit boek, tom. II, pag. 512, wordt ons stelsel beoordeeld en natuurlijk veroordeeld. De plaats is te lang om ze hier voor te lezen, maar ik zal het in het Bijblad laten drukken. Zij luidt aldus:

» Les concessions ne seront faites généralement qu'à des sociétés anonymes, ou collectives, ou en commandites, et sur preuve préalable, que ces sociétés sont constituées financièrement par l'apport réalisé d'une forte partie au moins du taux de chaque action, et par la promesse obligatoire de la part des actionnaires de verser aux termes prescrits le reste de leur action.

Cependant des concessions pourront être faites à des individus, pourvu qu'ils donnent une hypothèque équivalente sur leurs biens,

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

ou des cautions pour la totalité de l'estimation ou du prix d'adjudication des travaux objets de leur concession.

La concession directe, ou par adjudication, à des individus, sans autre condition que leurs promesses ou leur moralité présumée, ne peut se justifier; c'est le comble de l'imprudencé ou de la partialité. Cela équivaut à une fortune pour le concessionnaire; c'est un don qui ne profitera qu'à un seul. Tout le monde sait quel abus il en a été fait. Des spéculateurs qui sortaient de signer leur contrat, ou de recevoir la promesse, allaient revendre aussitôt leur privilège, moyennant une prime énorme, à d'autres intrigants, qui sous-vendaient à leur tour. C'était donc vouloir le trafic des concessions et non la prompté réalisation des travaux. En Belgique pareil scandale s'est vu aussi. Ce ne sera donc point à celui qui aura conçu le projet, ou fait les premiers fonds pour les frais préparatoires, ni même aux hommes principaux, composant la commission ou le noyau primitif d'une compagnie, que l'on concédera une ligne quelconque; ce sera à l'individu collectif ou raison sociale de souscripteurs actionnaires sérieux. Par conséquent il n'y aurait jamais lieu d'accorder une concession, qu'après que la compagnie aurait été constituée financièrement, c'est-à-dire, que lorsque l'association et le versement ou la promesse de verser, des nombreux petits actionnaires, auraient été accomplis."

Er moet geen geld gezocht worden nu, maar vóór de concessie. En wanneer er dan concurrentie plaats heeft, dan is de keuze zoo moeilijk niet als thans. De schrijver zegt: »La concession directe à des individus sans autre condition que leur promesse ou leur moralité présumée ne peut se justifier; c'est le comble de l'imprudencé et de la partialité." En geen wonder; want wat is thans de grond van voorkeur voor de Regering? Is dat eene schatting van de personen en van de waarborgen die zij opleveren? *c'est la moralité présumée*. Maar laat het geen onderstelde, laat het een bewezen moraliteit zijn: wat beteekent moraliteit tegenover twintig millioen!

De concurrentie moet bestaan tusschen de vereenigingen van inschrijvers, die zich verbinden — niet van dezulke, die zich eenvoudig nog belasten willen met het opnemen van inschrijvingen, zoo als een Engelsch huis, dat zich bereid verklaarde om inschrijvingen aan te nemen tegen behoorlijke provisie en courtage (zie *Bijblad Eerste Kamer*, 23 Januarij 1863, pag. 1745, of mijne brochure pag. 4); dergelijke aanvragers bedoel ik niet; maar wel personen die zich verbinden om aan de op te rigten maatschappij deel te nemen voor het volle kapitaal. En nu zegt de schrijver: »dat moet niet zijn één persoon, één Engelschman, maar dat moeten zijn eene menigte kleine *souscripteurs*, dat moet niet afhangen van de soliditeit van één man, maar van eene verzameling van personen, dadelijk bereid tot storting of bekend en solide genoeg om dergelijke inschrijving na te komen."

Wanneer men dan de verschillende lijsten of combinatiën die aan den Minister van Binnenlandsche Zaken worden aangeboden onderzoekt, dan is er een element van beoordeeling, dan behoeft men slechts na te gaan of de inschrijvers genoegzamen waarborg van soliditeit voor hunne inschrijvingen opleveren, en, naar mate die zich in meerdere of mindere mate voordoen, naar die mate behoort de Regering uitspraak te doen.

En wat gebeurt nu hier? Doorgaans wordt hier in de concessien geschreven een art. 23; ik meen dat het altijd art. 23 is, maar zeker is het art. 23 van de concessie voor de Amsterdamsche Kanaalvereening. Volgens dat artikel is de concessionaris verplicht, binnen zes maanden na afkondiging van de wet, houdende goedkeuring van de concessie, eene naamlooze vennootschap van koophandel op te rigten en aan deze de concessie over te doen. Aan die vennootschap gaan dan in volle kracht over al de regten en verplichtingen van den concessionaris. Wat beteekent dat nu? Dat de concessionaris verplicht is, binnen zes maanden voor een notaris te verschijnen, met twee of drie personen, en te verklaren dat de naamlooze maatschappij is geconstitueerd. En dan kondigt de telegraaf te 's Gravenhage aan: »de maatschappij is opgerigt," en daarna kondigt de telegraaf wederom aan: »de leening is vol."

Ik vraag: is er nu hier eene maatschappij opgerigt? Is nu hier voldaan aan art. 23 der concessie? Volgens de bedoeling der concessie moest er eene maatschappij zijn voor het volle kapitaal, dus van 25 millioen; dat is thans het kapitaal. Volgens het prospectus, dezer dagen te Amsterdam verspreid, zal het kapitaal 28 millioen bedragen, waarvan 3 millioen afgaan, die de stad Amsterdam geeft. Er moeten alzoo nog 25 millioen bijeen zijn. (De spreker toont hier het prospectus aan de Vergadering. Gelach.) Van die 25 millioen is dezer dagen met moeite en inspanning 5 millioen bijeengekomen. Ik zal niet onderzoeken, of Amsterdam niet meer kon doen: Amsterdam heeft niet meer gedaan. Vroeger was de inschrijving 10 millioen; nu bedroeg zij 5 millioen en was de inspanning veel grooter. Wilt gij er de oorzaak van weten? Want hier in het Parlement mag alles gezegd worden.

Het is het discredit, waarin de zaak is gekomen — een discredit nog versterkt door zekeren maatregel, dien men in het laatste oogenblik genomen heeft, om juist dat discredit uit den weg te ruimen, namelijk het terugtrekken van een *secretaris* — niet van den *concessionaris*, want die kon zich niet terugtrekken.

Er zijn nu 5 millioen aanwezig, maar er ontbreken er nog 20. Waar van daan moeten die komen? Ik zal het u zeggen: 10 millioen in obligatiën neemt de aannemer. Maar nu krijgen wij in dien aannemer een obligatiehouder; wij krijgen een crediteur in plaats van een debiteur. Het maatschappelijk kapitaal moest voor het publiek belang, de debiteur de waarborg zijn voor de uitvoering van het werk.

Er is dus geen 25 millioen kapitaal als onderpand aanwezig, maar een gedeelte is getransformeerd in eene geldleening. Nu vraag ik aan de Regering: indien gij tevreden kunt zijn met eene geldleening, wat beteekent dan art. 23 der concessie? Dit artikel schrijft voor, dat er eene naamlooze maatschappij moet worden opgerigt, maar niet dat er geld moet worden geleend. Is dat nu echter onverschillig, dan vraag ik, waartoe dat zorgvuldige voorschrijft, dat men niet op elke wijze geld moet trachten te bekomen, maar het geld moet bijeenbrengen door actionarissen?

Die crediteur van 10 millioen is een persoon, waarmede men later in menig conflict kan geraken. Men heeft bij de discussie over de laatste wet in de schrifturen zeer sterk gedistingueerd tusschen het hypotheekrecht van den Staat en het prioriteitsrecht van den aannemer of den houder der 10 millioen obligatiën. Maar die beide betrekkingen grenzen zóó naauw aan elkander, dat menig conflict dat hypotheekrecht van den Staat zeer kan verkleinen, verminderen, zoo niet vernietigen. Ik herinner den Minister zulk een conflict ten aanzien der concessie aan de Drentsche Kanaalmaatschappij. Ook daarin kwam de bepaling voor, dat de Staat was geprivilegieerd op alle werken en wateren, en dat hij, als de bepalingen der concessie niet wierden nagekomen, al die werken en wateren kon naasten. En wat is er gebeurd? Onder die werken was begrepen de Meppelersluis en de stad Meppel heeft die sluis geroclamieerd en terugbekomen, ondanks al de privilegiiën bij de concessie aan den Staat verzoekerd.

Maar nu ontbreekt nog 10 millioen, want wij hebben slechts 5 millioen kleine inschrijvers en 10 millioen obligatiën. Wel neen, die 10 millioen neemt de Engelschman ook; die Engelschman heeft een groote maag, slokt alles in: 10 millioen obligatiën en 10 millioen aandelen; dat is inderdaad een aannemer. Wij hebben nu niet te doen met die aanzienlijke Amsterdammers, aan wie men zoo gaarne vertrouwen schenkt, maar met één Engelschman en deze heeft alles te zeggen, om dat hij is aandeelhouder voor 10 millioen; hij heeft in elke vergadering de meerderheid, hij brengt die meerderheid mede; hij heeft de meerderheid in den zak of stopt die in de zakken van anderen; in elke vergadering beslissen de 10 millioen tegenover de 5 millioen. Nu zal men zeggen: maar de Regering heeft toch het recht om toezigt uit te oefenen. Ik wil hier regtvaardig zijn: ik heb bij de algemeene discussiën de Regering geprezen om hare onpartijdigheid bij de benoemingen; maar hier moet ik de Regering laken. Als ik zie welke benoemingen door haar geschied zijn voor dergelijke maatschappijen, dan moet ik zeggen dat de benoemden, hoe veel achting ik ook voor hen koestere, hoe uitstekend zij ook zijn mogen in andere betrekkingen, vreemd zijn aan deze soort van contrôle, immers niet staan op de hoogte der taak die hun is opgelegd. Daarvoor moeten wij hebben — als ik het woord gebruiken mag — eene soort dwarskijkers, die de kracht hebben cijferkunsten te controleren, elken schuilhoek te onderzoeken en elk vergrijp voor den dag te brengen.

Welke is nu de stand van de zaak, welke zal de loop en de afloop zijn? Ik waag eene gissing. De Engelsche aannemer ontvangt tien millioen agio. Vroeger was de raming op 18 millioen gesteld; nu is de raming van de kosten van het werk tot 28 millioen geklommen. Ik acht die 10 millioen niet noodig om het werk tot stand te brengen, want dan zou inderdaad de raming van de Regering of van onze waterstaatsmannen zeer slecht geweest zijn. Ik zie in die 10 millioen het agio; ik beschouw ze als een prelevement, altijd voor den Engelschman. Wanneer nu de Engelschman het geluk heeft om die 10 millioen agio aan de markt te kunnen brengen — ik wil niet zeggen voor 100, maar voor 40 per cent, — dan krijgt hij 4 millioen winst, waarmee hij misschien het verlies op de 10 millioen obligatiën en het verlies der gestorte of te storten garantie kan dekken.

En wat zal nu het gevolg zijn? Valt de grond mede en doen zich geene moeilijkheden voor, dan zal de aannemer het werk voltooien. Maar valt de grond tegen en rijzen er bezwaren, die onoverkomelijk zijn, welnu, dan zal hij ons in den steek laten. Dat is de edelmoedigheid van John Bull. Hij risqueert niets dan

29STE ZITTING. — 2 DECEMBER.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

zijn naam en over dien naam wordt in tweederlei zinsgesproken.

Ik heb nu aan den heer Minister twee vragen te doen. De eerste is deze: houdt de Regering het er voor, dat voldaan is aan art. 23 van de concessie en dat nu bestaat eene solide naamlooze vennootschap voor het volle kapitaal, in den geest en volgens de bedoeling van dat artikel? Tot dusverre heb ik de maatschappij nog niet gezien. Ik lees in de *Staats-courant* dat gecompareerd zijn de drie commissarissen met éenen Engelschman; dat is de maatschappij niet, die bedoeld werd. Nu komen er inschrijvers voor vijf millioen bij. Maar ik zie daarin niet de maatschappij, bedoeld bij art. 23 van die concessie, die het volle kapitaal nemen zou, want ware het onverschillig welk het kapitaal van de maatschappij was, dan zou men die met een millioen aan geld hebben kunnen oprigten; dat ware nog veel gemakkelijker geweest.

De tweede vraag is: of de Minister ons ook kan en wil zeggen, welke de *aanzienlijke waarborgen* zijn, onder welke de aannemers zich verplicht hebben, al de vereischte werken vóór het jaar 1872 ten einde te brengen en die daarenboven gedurende een jaar te hunnen koste te onderhouden. Daarvan is sprake in het dezer dagen verspreide prospectus. Aanzienlijke waarborgen? wat zijn dat?

Weke is nu mijne conclusie voor 's hands? Ik zeg voor 's hands, want ik zal gaarne de inlichtingen van den heer Minister afwachten. De conclusie is dezelfde die ik reeds vroeger gemaakt heb, en die misschien der Kamer en voorzeker den Minister niet zeer aangenaam is: dat namelijk dit werk niet geschikt is voor de particuliere nijverheid, voor concessie. Een wezenlijk industrieel is zelden philanthroop, ruïneert zich niet voor het publiek belang. Een werk, dat oogenschijnlijk geen winst zal opleveren, is nooit geschikt voor concessie, voor de particuliere industrie. En nu is er slechts eene stem daarover, dat dit werk alle kwade kansen heeft, zonder de eigenschap van speculatie, zonder eenig vooruitzicht dat de uitslag winstgevend kan zijn, veelmin winstgevend in dien zin, dat elke kwade kans kan worden gewaagd.

Het is mijne overtuiging, die ik heb uitgesproken in de aangehaalde brochure, dat dit werk niet behoort te zijn het onderwerp van eene actien-maatschappij, maar van eene nationale collecte, indien de schatkist geen geld heeft. Dit werk is en moest zijn een staatswerk. En, Mijnheer de Voorzitter, laten wij ons niet doen afschrikken door financiële vragen. Het geldt hier niet eene financiële vraag, maar wanneer dit zoo ware, ik zou ook uit dat oogenpunt stemmen voor de staatsonderneming. Behalve de opofferingen, die nu reeds zijn toegezegd, de 3 millioen en de rentegarantie, die gekapitaliseerd, reeds een aanzienlijk bedrag daargestellen, is het overschot van hetgeen voor het werk nodig is niet zoo aanzienlijk, dat daarvoor moet worden gewaagd, dat de Engelsche spade in den grond zitten blijft, onze nationale eer prijs gegeven en zelfs menig staatsbelang moet opgeofferd worden. En hier heb ik het oog op de omstandigheid dat men het toelregt op die publieke vaart, op dat middel van internationale gemeenschap, in handen geeft aan eene particuliere maatschappij, op hetzelfde oogenblik dat men bezig is aan de gemeenten het accijsrecht te ontnemen. Hoe, zullen wij niet eenmaal den tijd beleven, dat die tollen behooren te worden verminderd en afgeschaft? Welken invloed zal de Regering dan daarop hebben? Zal zij dan het toelregt van die maatschappij voor veel geld moeten afkopen? Ik betwijfel of deze tolheffing een voorwerp van onteigening kan zijn.

Wat duur is, is dikwerf goedkoop. Het zullen beste gronden zijn, die daar bloot vallen. De Staat zal zich daar vrijelijk kunnen bewegen, heer en meester zijn, vrij van complicaties en triptoges; en is dat voor eenige millioenen te duur gekocht? Wij heeten thans liberalen onder Willem III, doch laten wij ons spiegelen aan den tijd van den Eersten Willem, die niet terugdeinsde voor 22 millioen, meen ik, het Noordhollandsch kanaal te graven, noch om zijn vermogen te stellen ten dienste van de droogmaking van het Haarlemmermeer. Is dat de krachtsinspanning, waarvan de Minister dezer dagen heeft gesproken, toen hij zeide dat wij waren een klein volk, doch dat wij moesten groot worden door krachtsinspanning? Neen, Mijne Heeren, dat is geen nationale krachtsinspanning, dat is de krachtsinspanning van een Engelschman! Amortiseer 20 millioen minder, de nakomelingschap zal gaarne de renten daarvan betalen als zij in het bezit is van dat Noordzeekanaal; maar stel ons niet bloot aan de bespotting van Engeland en geheel Europa, dat wij, rijke Hollanders, niet in staat zijn met eigen geld een kanaal te graven van 20 millioen.

Ziedaar, Mijne Heeren, wat ik voor 's hands te zeggen heb. Het was zeker een vrij woord in het vrije Parlement van het vrije Nederland. Ik zou misschien niet zoo hebben durven spreken in de stad mijner inwoning; want deze hoort het liefst vóór spreken, geen tegenspraak. Die goede stad verliest spoedig hare kalmte,

en — laat mij het zeggen, want ik ben onafhankelijk ook tegenover de stad mijner inwoning — Amsterdam is eene kostelijke stad, bezit nog vele elementen van grootheid en volkswelvaart, maar het ontbreekt haar altijd aan leiding van den publieken geest. Is er dan geen gids? zijn er dan geene dagbladen? zoo vraagt gij. Ja, er is een gids, er zijn dagbladen; maar die gids en die dagbladen schatten de doorgraving hooger dan hunne onafhankelijkheid.

De heer van Nispen van Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter, ik wenschte mij eene enkele opmerking te veroorloven omtrent een der punten door den geachten afgevaardigde uit Middelburg behandeld. Deze heeft gesproken over de wenschelijkheid van eene herziening der kieswet, en den Minister verzekerd dat algemeen door de gemeentebesturen wordt verlangd verkorting van den tijd voor de inlevering der stembriefjes door de kiezers bestemd. Het is mogelijk, maar zulks zou voor mij geen aanleiding zijn om aan dien wensch tot inkrimping van dien tijd gehoor te geven. Immers het belang van den Staat staat op den voorgrond, alsmede het belang van de kiezers, die geroepen worden een burgerpligt te vervullen. Men vergeet niet dat eene bekorting van dien tijd veel moeilijkheden zou veroorzaken voor de kiezers ten platten lande, wier eigenbelang soms hier in strijd zou komen met de vervulling van genoemden burgerpligt. Op dagen waarop markten worden gehouden, die hun belang medebrengt te bezoeken bij dringend noodigen veldarbeid, kunnen het belang der kiezers en de vervulling van hunnen pligt als burger soms uiterst moeilijk overeen te brengen zijn, en moet soms met inspanning de kiezer het zoo regelen, dat door de vervulling van zijnen pligt als burger zijne belangen niet te groote schade lijden. Wanneer men nu ten gerieve van de heeren stemopnemers dien tijd beperkte, zou zulks het gevolg hebben, dat de uitoefening van een der burgerpligten der ingezetenen soms uitermate bemoeijelijkt wierd.

Ik zal nog eene opmerking daarbij maken. Onze geheele staatsinstellingen berusten op de directe verkiezingen, en het eenige gevaar daaraan verbonden is het absterinen der kiezers, het niet opkomen, het niet stemmen; het is reeds tegenwoordig de algemeene klacht, dat van de zoo veel er maar zoo veel opkomen om hunnen burgerpligt te vervullen. Laat ons niet, door meer moeilijkheden aan de vervulling te verbinden, dat bezwaar in de hand werken. Naar mijne bescheidene meening is dat het eenige gevaar dat aan onze staatsinstellingen kleeft. Ik heb met een kort woord mijne meening willen zeggen, hoewel ik daartoe nog wel geene directe aanleiding had, daar uit de Memorie van Beantwoording mij niet is gebleken dat de Minister het zoo geheel en al met den spreker uit Middelburg eens zou zijn.

De heer Birks: Bij de algemeene beraadslagingen over de begroting voor dit jaar werden er zoo vele sterk gekruide schotels op den parlementairen disch ter tafel gebracht, dat er voor een eenvoudigen schotel *à la financière* bijna geen plaats meer was te vinden. Ik heb mij daarom onthouden van deel te nemen aan de toenmalige zoo zeldzame financiële beschouwingen, als behandelde men niet eene begroting. Ik heb dat te meer gedaan, omdat ik bij gelegenheid van het adres van antwoord mijne meening omtrent den finantielen toestand van het vaderland had te kennen gegeven. Men heeft die beschouwing van den finantielen toestand als te donker gekleurd aangemerkt; ik ben daarover in en buiten de Kamer aangevallen, althans berispt. Ik moet bekennen, dat de kleuren, die ik destijds heb genomen, welligt wat somber waren, en mijne beschouwing nu iets helderder is na hetgeen is medegedeeld, onder andere dat het saldo van de rekening wegens het herstel van het Indisch muntwezen eene bate van drie en een half millioen zal opleveren, waardoor de financiële toestand voor de toekomst (en daarop had ik vooral het oog) eenigzins gunstiger is geworden. Ik zal thans niet treden in financiële algemeene beschouwingen; dat is volstrekt mijn plan niet; welligt dat ik bij de behandeling van de Wet op de Middelen, wanneer ik daarbij tegenwoordig kan zijn, daarop terugkome en dat ik dan nog een budget van de toekomst lever, in verband met de dan afgeleopen en vastgestelde begroting van uitgaven; want wij hebben reeds bij de behandeling van dit hoofdstuk gezien, dat wij niet weten hoe hoog het eindcijfer van al de hoofdstukken te zamen zal zijn.

Toen toch de begroting van hoofdstuk V, zeker de kern van al de andere hoofdstukken, ons werd aangeboden, bedroeg het eindcijfer daarvan 23 milioen vijf maal honderd vijf duizend gulden; terwijl zij nu reeds is gestegen tot drie en twintig millioen zes honderd dertien duizend gulden, vóór dat over deze begroting nog een woord gewisseld is. Ik moet zeggen dat mijn finantieel hart niet weinig werd aangedaan toen ik in een stillen herfstavond voor het eerst kennis nam van de Memorien van Toelichting op die begrotingen, en na die begrotingen inzonderheid die van hoofd-

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

stuk V zelve te hebben doorgezien en de Memorie van Toelichting daarvan te hebben gelezen. Toen ontsproot de vrees, die ik naderhand hier te kennen gaf. Ik mag het toch niet ontkennen, dat ik geloof dat wij de zeven vette jaren hebben gehad, en nu reeds bezig zijn met het eerste der zeven, misschien zeven maal zeven, magere jaren. De oogst was ruim in die zeven vette jaren voor ons vaderland, maar waar is die oogst gebleven? Om te kunnen strekken tot aanvulling van het schrale product, der zeven magere jaren. Is die oogst aanwezig? Ja en neen. Wij hebben krachtig daaruit geamortiseerd. Dat is een verblijvend feit: daardoor zijn onze vaste jaarlijks wederkerende uitgaven aanmerkelijk verminderd. Maar daarentegen hebben we meer belastingen afgeschafte dan het bedrag der rente van het kapitaal dat wij geamortiseerd hebben, en in de toekomst die wij te gemoet gaan zou de nood een Minister van Financien wel eens kunnen dwingen, om die eenmaal afgeschafte belastingen, hetzij geheel of partieel, weder in te voeren.

Hoe zou het der natie bevallen een income-tax te heffen? Ik ben afkeerig van blijvende groote uitgaven, die voor een langen tijd onbepaald vele of alle volgende begrotingen drukken. De positie van een Minister van Binnenlandsche Zaken ten dezen opzichte (ik spreek in het algemeen) verschilt zeer veel van die van Ministers van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Oorlog en van Marine. Deze laatsten zijn, als het ware, preventive en repressive Ministers. Een Minister van Financien is een naar zich toehalende Minister, en dus de minst geliefde, die van Binnenlandsche Zaken daarentegen in vele opzichten een regtstreeks producerende; zijne positie is daarom zeer aangenaam, als hij met het publiek in aanraking komt; doch tevens moeilijk. Hetgeen men van de andere Ministers te zien bekomt, is het publiek minder aangenaam, bijv. van een Minister van Justitie: de gevangnissen en de cellulaire plezierwagens; van Ministers van Oorlog en van Marine: geweren, kanonnen, soldaten, droege dokken die soms niet droog willen worden; van den Minister van Binnenlandsche Zaken daarentegen ziet het publiek alleen de kanalen, spoorwegen, telegraaphpalen, scholen enz. De positie van een Minister van Binnenlandsche Zaken is evenwel juist daarom ook tevens moeilijk, omdat hij bestormd wordt door provincien, gemeenten en particulieren met aanvragen om subsidien, om zulke nuttige zaken te helpen tot stand brengen, wanneer een provincie, gemeente of particulier die ontwerpt.

En nu neem ik, met opzigt tot hoofdstuk V, dat woord *subsidie* niet in de enge beteekenis, die er aan zou kunnen gehecht worden volgens art. 90 daarvan, maar wensch nog, in verband met onze financien, te spreken over eenige andere artikelen in deze begroting, die men ook meer of minder als subsidien kan beschouwen.

Ik heb hier eene lijst voor mij van zoodanige posten, reeds in 1864 toegestaan, die de begrotingen van een of meer volgende jaren zullen drukken. Ik spreek hier dus, met het oog op het budget van de toekomst, over die banden, welke de Minister van Binnenlandsche Zaken zich heeft opgelegd voor het vervolg.

Art. 80: voor de verbetering van het *Krabbenegat*, zal de begroting van 1866 gedrukt worden met f 17 500.

Art. 81. *De calamiteuse polders*. Hier moet ik herinneren het wets-ontwerp tot verhooging van hoofdstuk V voor 1864, waarbij voor de herstelling van buitengewone winter- en stormschade f 50 000 worden aangevraagd. De begroting voor 1866 zal, volgens het slot der Memorie van Toelichting daarvan, om de stormschade aan de calamiteuse polders te herstellen, bezwaard worden met waarschijnlijk ruim f 100 000.

Art. 83 b. *Kanaal de Dieze*. Voor 1866, 1867, 1868 noodig f 30 000 telken jare.

Art. 83 c. *Kanaal van Apeldoorn naar den IJssel*. Dat kanaal zal nog al wat extra kosten, want in de Memorie van Toelichting op bladz. 10 en in de Memorie van Beantwoording op bladz. 12 wordt gesproken van onteigeningen om water te krijgen in dat kanaal, niet alleen van gronden, maar ook van papiermolens, dus fabrieken en woningen.

Art. 87. *Droogmaking der plassen bij Rotterdam*. Blijkens de Memorien van Toelichting en Beantwoording zal er eene aanmerkelijke verhooging moeten worden gegeven aan de oorspronkelijke som van f 310 000 der kosten van droogmaking. Ik stel hier voor f 100 000.

Ik zal niet verder alle cijfers depouilleren, die volgens art. 90 voor subsidien zullen worden gebragt op de volgende jaren. Maar van de nu voor 1865 toegestane f 52 328 zal op de begroting voor 1866 wederom drukken f 46 649; die som zal voor 1867 slechts verminderen tot f 37 149; voor 1868 zal zij blijven f 37 149; en eerst in 1869 afdalen tot f 16 880.

Wanneer ik nu de posten van de artt. 80, 81, 83 b, 83 c, 87 en 90 bij elkander trek, dan zie ik, dat daarvoor in 1866 wederom

nagenoeg drie tonnen gouds zullen moeten worden bestemd f (294 149).

Maar de subsidien zullen in 1866, 1867 en later nog wel hooger stijgen, omdat ze vermeerderd zullen worden met een aantal nieuwe, waaromtrent de Minister reeds zoodanige toezeggingen gedaan heeft, dat men op de vervulling rekt. Ik wijs in de eerste plaats op het *Keteldiep* en de verbetering van de *IJsselmonden*, te zamen f 580 000. Wanneer het Rijk daarvan $\frac{1}{2}$ voor zijne rekening neemt, zal dit in de volgende jaren de belangrijke som van f 190 000 kosten. Verder worden in de Memorie van Toelichting nog opgenoemd de verbetering van de haven van Middelharnis en de verbetering van wegen in Noord- en Zuidholland, Zeeland enz. Daarvoor zal voor de volgende jaren eene som van f 65 000 moeten worden uitgetrokken, met de evengenoemde som van f 190 000 uitmakende f 255 000, die mede drukken zullen op 1866 en misschien latere jaren. En de lijst is nog niet uitgeput. Wanneer men bepaaldelijk weet wat men betalen moet, kan men er zich in schikken; doch wanneer men het niet weet, is omzigtigheid dubbel aan te bevelen. Maar nu zijn juist die laatste onbepaalde posten de grootste. Gij vindt ze op bladz. 16 der Memorie van Toelichting vermeld; daaronder zijn de haven van Scheveningen, de Dommel, de dijken in Friesland, Brouwershaven; ik voeg er bij de havens van Vlissingen en Harlingen.

De slotsom mijner beschouwingen is deze, dat ik den Minister ten ernstigste aanraad zijne krachten niet te versnipperen, maar die te bewaren voor twee voornamen punten: vooreerst wanneer schade te vreezen of geleden is aan dijken enz., waarin de waterschappen niet kunnen voorzien, dan moet het Rijk bijspringen. Ten tweede wensch ik als regel aan te bevelen, alles ten krachtigste en spoedigste te bevorderen wat in regtstreeksch verband staat met de spoorwegen, zoo als het kanaal door Zuidbeveland, de digting van het Sloe, de verbetering der havens van Vlissingen en Harlingen, de bruggen over de rivieren, en wellicht naderhand de brug over het Hollandsch Diep, hetgeen een allerkolossaalst werk zal zijn, wanneer wij nu reeds weten dat de landhoofden en rivierverbeteringen te Bommel dezer dagen voor f 2 075 000 zijn aanbesteed. Veel kleintjes maken één groote, en de Minister van Financien moet hier als stuurman aan het roer staan, want uit zijne beurs moet alles komen.

Ik moet ten slotte nog op één punt wijzen. Als wij onze financien met zoovele uitgaven bezwaren, die ik volstrekt niet ontken dat nuttig zijn, maar die men toch niet in de eerste plaats noodzakelijk kan noemen, dan geeft men een slecht voorbeeld aan de provincien en aan de gemeenten tevens. De uitzetting der uitgaven begint ook daar hoe langer hoe meer te worden en daarmede kan men niet altijd voortgaan. Daar komt eens een keerpunt, dat noodlottig kan zijn.

Ik zal hierbij verhalen wat mij dezen zomer is bejegend. Ik kwam te Genève en stond versteld over al het schoone dat daar door den publieken geest was tot stand gebragt; ik wist dat daar was een zeer liberaal, een radicaal gouvernement. Het speet mij bijna, toen ik al dat schoone zag, dat ik zelf geen radicaal was. Maar toen ik de zaken wat meer van nabij had gezien en den een en ander had gesproken, ben ik van mijn wensch en illusie bekomen, want toen bespeurde ik dat al die kostbare zaken waren daargesteld met geld dat bij millioenen geleend en nog niet terugbetaald was, dat door de renten daarvan de ingezetenen zeer gedrukt werden, daar die door hooge belastingen moesten verkregen worden, waarvan groote ontevredenheid het gevolg was, en dat de stad in twee scherp van elkander afgescheidene partijen: *radicalen* en *independenten*, verdeeld was. En ziet, naauwlijks had ik de stad verlaten en was weder te huis gekomen of het kanongebulder weergalmd in de straten van Genève, het burgerbloed vloede er; en het drama, daar vertoond, is nog niet afgespeeld: wie weet wat nog volgen zal! Mij dunkt zulk een voorbeeld mag ons ook in het belang der gemeente waarschuwen om niet te ver te gaan, Keulen en Aken, zegt het spreekwoord, zijn niet op één dag gebouwd.

Ik herinner mij, toen ik nog de eer had schutter te zijn, het boekje de *Soldatenschool* en daar las ik: *„geeft acht”* en daarop volgde om het wel begrijpelijk te maken: *„is eene waarschuwing.”* En nu is hetgeen ik hier gesproken heb eene waarschuwing, ik zeg: *geeft acht*. Ik meen hier altijd behoort te hebben en nog te behooren tot de partij der *independenten*, waarvan ik zoo even bij Genève sprak, het is misschien de tweede maal, dat ik hier eene politieke geloofsbelijdenis doe, maar bij dien naam van *independent* geef ik mij ook nog een anderen naam: ik behoort met den geachten spreker uit Zutphen en met den geachten spreker uit Amersfoort, den heer van Asch van Wijck, wiens rede ik met genoegen hoorde, tot de partij van de *controleurs*.

De heer van Eck: Even als bij de algemeene beraadslagingen zijn ook bij dit hoofdstuk bezwaren ingebracht tegen een streven

II. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

dat men bij den Minister van Binnenlandsche Zaken meent te bespeuren; een streven namelijk naar centralisatie. Ik heb den geachten spreker uit Amersfoort, den heer van Goltstein, wederom op dit aambeeld hooren slaan, evenwel zonder vermelding van hetgeen ik bij de algemeene beschouwingen daartegen heb in het midden gebragt. Ik meen mij dus ontslagen te mogen achten van in het bijzonder het woord te rigten tot dien geachten spreker. Maar de geachte spreker uit Leiden heeft dat punt uitgewerkt en is in een tal van beschouwingen getreden, met aanwijzing van feiten, waaruit zou blijken dat de Minister van Binnenlandsche Zaken het centralisatiestelsel huldigt.

Ik weet echter niet of de geachte afgevaardigde uit Leiden zich wel juist heeft uitgedrukt toen hij hetgeen hij aanvoerde deed strekken tot staving van eene klacht over centralisatie. Maar als men mij vraagt, of het centralisatiestelsel met betrekking tot de lagere besturen in den Staat al of niet goed is te achten, dan is mijn antwoord: het is niet alleen goed, maar verplichtend, uit hoofde van de Grondwet. Wanneer men met den geachten spreker uit Leiden zegt: ik wil de autonomie van de gemeentebesturen bewaard hebben, en met den geachten spreker uit Amersfoort klaagt, dat zelfs door de staatswetten die autonomie niet is gehandhaafd, dan wil men, mijns inziens, niets anders dan terugkeer tot de republiek. De wegneming toch van de centralisatie brengt wegneming van het centraal punt mede; onafhankelijkheid van de kleinere besturen kan niet anders plaats hebben, wanneer men over centralisatie klaagt. Ik geloof dus dat men zeer ten onrechte over centralisatie klaagt, want dat stelsel moet gehandhaafd worden, zoolang wij het geluk hebben onder één hoofd te leven, dat het geheel bestuurt.

Wat nu de voorbeelden betreft, bijgebragt door den geachten spreker uit Leiden, ik geloof dat die voorbeelden tot eene geheel andere categorie van denkbeelden behooren. Wanneer hij van meening is, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken een of ander besluit van Gedeputeerde Staten van eene provincie of van een gemeentebestuur niet had moeten vernietigen, dan moet hij niet tot de conclusie komen, dat de Minister daarom een stelsel van centralisatie huldigt, waarin de Minister, mijns inziens, zeer goed doet; maar dat kan dan hem en misschien ook anderen aanleiding geven om te zeggen, dat de Minister op een of ander punt de wet niet behoorlijk heeft uitgelegd. En nu vraag ik, of, wanneer men over een zoo groot aantal onderwerpen te beslissen heeft, het zich dan niet altoos en onder ieder bestuur zal voordoen, dat niet ieder tevreden kan zijn met elken maatregel die genomen wordt. Daarom zal ik mij onthouden om mij in een onderzoek van de aangehaalde voorbeelden te begeven. Dat is, zoo noodig, beter overgelaten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Maar het komt mij voor, zoo men die voorbeelden beschouwt, dat men niet kan zeggen, dat de Minister daarom buiten de perken van zijne bevoegdheid is getreden.

Een ander punt is door de vorige sprekers herhaaldelijk en in den breede behandeld; het betreft de vermeerdering der uitgaven, die op het budget van Binnenlandsche Zaken voorkomen. De vermeerdering der uitgaven, vooral te wijten aan hetgeen voor den waterstaat gevorderd wordt, heeft zelfs aan eenen spreker aanleiding gegeven, om den Minister te beschuldigen, dat hij niet de leider, maar een drijver van het volk zou zijn. Wat men nu, in verband met de gemaakte bedenking, onder dat woord drijver verstaan wil hebben, zal ik niet zoeken te doorgronden. Maar ik geloof dat als men tot die conclusie komt, deze volstrekt onjuist is. Het kan niet in het stelsel van den Minister van Binnenlandsche Zaken liggen een drijver van het volk te willen zijn. De Minister van Binnenlandsche Zaken en allen, die met hem dezelfde rigting zijn toegedaan, hebben het streven, dat geene handeling in den Staat worde gepleegd dan onder voorwaarde, dat die onderworpen zal zijn aan contróle. Wil men dat stelsel van verantwoording, dan, geloof ik, stelt men zich minder in gelegenheid om een drijver te zijn van het volk, dan zij die eene rigting zijn toegedaan, waarvan de spreker minder afkeerig schijnt te zijn.

Wat nu de uitgaven betreft, leveren, zoo als ik zeide, vooral die ten behoeve van den waterstaat bezwaren op. Ik geloof dat het woord subsidie, waaronder verschillende dier uitgaven bekend zijn, wel eenige aanleiding tot die bezwaren geeft. Hoort men het woord subsidie noemen, dan denkt men aan gesubsidieerden in den zin van gealimenteerden, aan het bewijzen van eene weldaad. En dan denkt men ook zoo gemakkelijk, dat de gelden voor subsidien besteed niets anders zijn dan eene welwillendheid, eene soort van goedhartigheid, die in vele gevallen beter had kunnen worden nagelaten.

Nu wensch ik van het subsidiestelsel te zeggen, dat het zeer verderfelijk kan werken wanneer er niet eene goede contróle is, die het bewijzen van gunsten uitsluit. Eene goede contróle behoort

aan dat stelsel vooral ten grondslag te liggen. Die contróle vindt men in de eerste plaats in het onderzoek dat de Minister door zijne ambtenaren instelt en ook in het oordeel en de medewerking van verschillende ligchamen, waarin men den waarborg vindt dat ook door onpartijdigen het werk wordt gerekend in het algemeen belang te zijn.

Maar ik heb over het stelsel, wat de contróle betreft, niet hooren klagen. Ik heb alleen hooren klagen over vermeerdering van uitgaven. De gegrondheid van die klacht kan ik niet beamen. Ik ben en onder vorige Besturen en onder dit Bestuur altijd een groot vriend van het stelsel van subsidie geweest. Ik zal zeggen waarom. Omdat ik geloof dat dit stelsel zeer weldadig is voor het algemeen. Men stelle zich voor dat een kanaal, eene haven, een grindweg of iets dergelijks moet worden gemaakt. Zoodanig werk zal geld kosten. Het werk, wanneer het voltooid is, heeft wel eene waarde, maar voor de dadelijke belanghebbenden staat die waarde niet gelijk met de volle som, die voor het werk moet worden besteed. Indirect worden evenwel ook voordeelen van dat werk door anderen genoten. Die indirecte voordeelen worden genoten door de omliggende streek, door de provincie en ook door het Rijk. Indirect vloeijen dus die voordeelen in de schatkist. Mitsdien heeft men verschillende belanghebbenden. Het zijn de dadelijk belanghebbenden, het zijn degenen die zich in den omtrek bevinden, het is eindelijk het Rijk. Zou men nu willen vorderen dat de dadelijk belanghebbenden de kosten alleen dragen? Zij kunnen dat ook niet doen, want voor hen heeft zeer dikwijls het werk niet de volle waarde die het kost. Het is dus billijk dat de overige belanghebbenden, de provincie en het Rijk, ook een deel bijdragen tot daargestelling van het werk, waarbij ook zij voordeel hebben. Wanneer men dus met gemeenschappelijke krachten handelt, wordt er een werk tot stand gebragt, dat voor ieder bevorderlijk is, dat de krachten van den Staat steunt en bloei en welvaart verspreidt over het geheele land.

Zal men dat stelsel afkeuren en der Minister waarschuwen om dat niet uit te breiden? Neen; wanneer de krachten van den Staat het toelaten, dan zeg ik met volle overtuiging: breid dat stelsel uit en gij zult daardoor den Staat bevoordeelen.

Het eenig bezwaar zou kunnen zijn dat de uitbreiding niet in evenredigheid ware met de krachten van den Staat. Doch wanneer men jaarlijks ziet voortgaan met het amortiseren van schuld en dat wel op eene groote schaal, dan geloof ik waarlijk niet dat men zeggen kan, dat wij in een achterlijken toestand verkeeren. En waarom dan achterblijven ten aanzien van hetgeen zoo nuttig is voor het algemeen belang?

Als ik dat zeg, ben ik dan veranderd, zoo als de geachte afgevaardigde uit Zutphen, de heer van Bosse, meende? Neen, mijne Heeren, ik ben steeds het stelsel toegedaan geweest dat de Staat moet streven naar amortisatie van schuld, naar het wegnemen van voor het algemeen belang zeer nadeelige belastingen, en naar verbetering van onzen inwendigen toestand. Kan ik nu de overige doeleinden tevens bereiken met de verbetering van onzen inwendigen toestand, door het geven van subsidien voor werken van algemeen nut, waarom zou ik dan daartoe niet overgaan? En in welk opzigt zijn zij veranderd, die dat stelsel steeds hebben voorgestaan?

Ik zal dus mijne stem niet voegen bij die van hen die den Minister toeroepen: beperk uwe wenschen in dit opzigt!

Ik zal thans niet spreken over de splitsing van het Departement van Binnenlandsche Zaken; mijne denkbeelden daaromtrent zijn bekend. Ik ben het eens met mijne mede-afgevaardigde uit Middelburg, dat de Minister, wanneer hij zoo veel om handen heeft, te veel vergt van zijne krachten. De Minister is echter niet geneigd tot verandering, en het zou dus weinig baten of wij daaromtrent al een en ander in het midden brengen.

Ten slotte nog een punt, dat mede voorkomt in het Voorloopig Verslag, namelijk de regeling van de grenzen der provincien en gemeenten. De Kamer heeft daarop aangedrongen, en de Minister heeft niet veel bezwaar om de opmerkingen der Kamer te onderzoeken. De Minister is nogtans niet doordrongen van de waarde der klachten en heeft er op geantwoord, dat bij het Departement van Binnenlandsche Zaken geene bezwaren bekend waren die uit het gemis van grensscheiding zouden ontstaan zijn. Men moet echter die bezwaren minder zoeken bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, maar in de eerste plaats bij dat van Justitie. Het kan toch zeer ligt gebeuren dat door dat gemis van bepaalde aanwijzing van grenzen het onzeker is onder welk arrondissement een zeker gedeelte van een stroom behoort; en nu langt de bevoegdheid van den regter juist daarvan af waar het onroerend goed gelegen is. Men zal bijv. quaestie hebben over een schor of aanwas, of een opwas, en nu zegt art. 126 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering dat de verweerder, in zaken van aan-

II. *Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865.* (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

spraak op onroerend geld zelf, zal worden gedagvaard voor den regter onder wiens rechtsgebied het goed, waaronder het geschil loopt, gelegen is.

Als het nu niet uitgemaakt kan worden onder wiens rechtsgebied het goed gelegen is, dan kan er geen regt geschieden. En dat is in het strafregt evenzeer het geval. In sommige gevallen hangt de vraag, wie de bevoegde regter zal zijn, af van de vraag waar het feit heeft plaats gehad. Ik herinner mij dat er in dit jaar een geding is gevoerd over eene quaestie, die het zoo zeer noodzakelijk maakte om te weten waar de grensscheiding was, dat wanneer die plaats onder de eene provincie was gelegen, de zaak geen misdrijf zou zijn, onder eene andere provincie wel! En nu was het moeilijk of misschien in het geheel niet uit te vinden, niettegenstaande men al de oude kaarten bij de hand had genomen, waar die plaats gelegen was, in Zuidholland of in Zeeland. Nu vraag, ik of er met het oog op het burgerlijk en het strafregt niet eene groote behoefte bestaat dat de grenzen der provincien en der gemeenten behoorlijk worden geregeld. Ik meen dus nog deze opmerking aan de aandacht van den Minister te moeten aanbevelen.

De heer **Idzerda**: Het is mijn voornemen niet in eene breedvoerige algemeene beschouwing te treden over dit hoofdstuk der Staatsbegroting; ik wensch alleen de aandacht van de Minister van Binnenlandsche Zaken te vestigen op een speciaal punt, hetwelk betrekking heeft op de uitvoering van de kieswet.

Toen ik in de maand September jl. de eer had te behooren tot eene der commissien aan wie was opgedragen het onderzoek der geloofsbriefen van de nieuw gekozen leden voor deze Kamer, heeft het onze aandacht bijzonder getrokken, dat zoo vele stembriefjes van onwaarde hadden moeten verklaard worden, omdat zij niet voorzien waren van het zegel bedoeld bij art. 37 der kieswet.

Uit de processen-verbaal van de opening der stembriefjes bleek onder andere, dat bij de verkiezing in het kiesdistrict Breda een een honderdtal en in het kiesdistrict Delft vijftien zeventig briefjes om deze reden door de bureaux van stemopneming van onwaarde waren verklaard. In beide genoemde kiesdistricten bedroegen deze briefjes $\frac{1}{20}$ der ingeleverde stembiljetten; in vele andere was het getal niet onbeduidend. Door dit verzuim gaat een groot aantal stemmen verloren en zijn grove misbruiken bij de verkiezingen mogelijk. Ik heb gemeend dit punt hier ter sprake te moeten brengen; misschien vindt de Minister van Binnenlandsche Zaken daaruit aanleiding om de gemeentebesturen op dat feit opmerkzaam te maken.

Wat den wensch van sommige leden betreft, om den tijd voor de inlevering der stembriefjes te beperken en waaromtrent thans eene nieuwe enquête aanhangig is, moet ik mij nu reeds ten sterkste daartegen verklaren. Ik vereenig mij daaromtrent volkomen met het gevoelen van de geachten afgevaardigde uit Zevenaar. Het gevolg van dien maatregel zoude zijn, dat vele kiezers, meer nog dan thans reeds het geval is, zich van stemming zouden onthouden; veel eer zoude ik den Minister aanraden, het getal onderschieden te vermeerderen, ten einde de kiezers het inleveren van stembiljetten zoo gemakkelijk mogelijk te maken.

De heer **Mien**: Mijnheer de Voorzitter, gij weet, dat ik onder de leiding van den Minister van Binnenlandsche Zaken, toen deze het roer van 's lands vaartuig in handen kreeg, vrij gerust van wal stak. Ik verheugde mij in de vlag, die hij opstak, geen *partijleus* te lezen; maar wel: »ik ben geen vriend van partijnamen en van partijen; ik stoot niemand van mij af, al is zijne overtuiging verschillend van de mijne!» Vóór zestien jaren had ik reeds hetzelfde denkbeeld geuit, toen ik zeide: »ik wensch geen mannen van ondervinding en kennis, die het eerlijk met Vorst en vaderland meenen, uit 's lands dienst verwijderd te zien, al verschillen zij met mij in begrippen.»

Ofschoon ik nu, in alle deelen van den *état major* niet even veel vertrouwde stelde, trok de vlag, die ontplooid werd mij zoo zeer aan, dat ik besloot onder de leiding van den bekwaamen stuurman mede te varen. Met gerustheid en met blij vooruitzicht ging ik op den uitkijk zitten. Bij de algemeene beschouwingen heb ik reeds gezegd, dat ik op reis wel eens *teleurstelling* ondervond en het een en ander zag, dat mij *bekommering* baarde.

Ik spreek niet van benoemingen in het algemeen tot eervolle en lucratieve betrekkingen; door anderen werd de twijfel reeds geopperd of daarbij de *onpartijdigheid* plaats vond, die de vlag kon doen verwachten. Ik deel in dat bezwaar. Ik meen in sommige te zien *partijdigheid* in het belang van den een of anderen politieken vriend of bondgenoot, of, uit een meer algemeen oogpunt beschouwd, partijbelang om de eene of ande fractie te believen.

In het algemeen vind ik de keuze van den Minister van Binnenlandsche Zaken niet zeer gelukkig, ook niet wanneer hij het raadzaam acht om »buiten de officiele waarheid om», zoo

als men zegt, hier of daar informatie in te winnen. Personen worden bij geruchte aangeduid, als met dat extraordinaar vertrouwen vereerd, die mijn vertrouwen niet zouden bezitten.

Doch, hoe dit zij, vertrouwen is eene individuele meening, en ik stap daarvan af.

Ik zeide dat ik op reis *teleurstelling* ondervond. Eenige jaren geleden heb ik uit het buitenland aangehaald eene spreuk, welke ik wenschte dat in ons binnenland mogt worden betracht. Ik heb die toen niet volkomen juist weergegeven. Het was eene oude spreuk uit Griekenland. Ik herhaal ze thans naar eene overzetting van Plutarchus: (1)

» Waar twistvuur brandt, in stad of land.

Krijgt boosheid wel 't bestuur in hand.»

Die waarschuwing wensch ik dat als les betracht worde door iedereen, die met de leiding en het bestuur der binnenlandsche zaken, in welke betrekking ook, belast is; ik wensch inzonderheid dat de Minister van Binnenlandsche Zaken die steeds in 't oog houde, zorg drage dat geen twistvuur ontbrande of, eenmaal ontstoken, niet al verder en verder voortbrande, en zelfs dat 't smeulend vuur, 't geen later onheil stichten kan, worde gedekt, uitgedoofd.

Deed nu de Minister van Binnenlandsche Zaken dit?

Stilzittende bluscht men geen brand!

Wat geschiedde er, om hetgeen op de vlag geschreven stond bij het publiek ingang te doen vinden? Volstrekt niets. Het courantengeschrijf bleef even vinnig, even partijdig, nam veeleer nog in heftigheid toe. De ministeriele bladen stoken dagelijks het vuur aan. Men geloove niet dat ik de vinnigheid van andere dagbladen verdedig. Integendeel, ik kour dezelve even zeer af. Maar het is reeds opgemerkt, men mag in de ministeriele pers meer waardigheid en gematigdheid verlangen en het zou, meen ik, slechts een enkel woord aan den Minister van Binnenlandsche Zaken behoeven te kosten om, geholpen door den invloed van zijne vrienden, die dagbladen een anderen toon te doen aanslaan. De ondervinding leerde dit.

Ik zal niet behoeven te zeggen dat dit mij *teleurstelling* gaf.

Ik weet dat velen in ons land in dat partijdig geschrijf behagen scheppen, en dat sommigen ook in deze Kamer daarin als het ware een bestanddeel zien, dat in onzen regeringsvorm past. Ik ben een ander gevoelen toegedaan, en verklaarde mij steeds, zoolang ik hier stond, voor eene conciliante binnenlandsche politiek, die de onderwetsche spreuk *Eenragt maakt magt* voor oogen houdt. Maar behalve den geachten afgevaardigde uit Haarlem, die eenigzins in mijn gevoelen deelde, en de warme toespraak, die mij gisteren van den geachten afgevaardigde uit Dokkum trof, zijn er weinigen die geheel en al in mijne zienswijze schijnen te deelen. Het doet mij daarom te meer genoegen, dat ik ook buiten de Kamer een orgaan aantref, waarin die denkbeelden met warmte en zaakkennis worden verdedigd, en dat wel door een hoog geacht en vrijzinnig staatsman. Ik kan mij het genoegen niet ontzeggen, daarvan een paar zinsneden aan te halen. Ik lees hier: »Men zegt wel eens, dat bij eenen repraesentativen regeringsvorm partijen moeten bestaan, partijen, door onderscheidene beginselen gevormd, door partijhoofden aangevoerd, die beurtelings moeten trachten de meerderheid voor zich te winnen en aan het hoofd eener parlementaire meerderheid het Ministerie te vormen.... Wij zijn dit gevoelen in geen deele toegedaan. Wij verwachten, inzonderheid voor ons vaderland, van zulk een gedisciplineerde en in enge gelederen gesloten partij niets dan onheil.» En verder: »Op het *algemeen* en niet op een speciaal belang moet worden acht gegeven, de Grondwet gebiedt het. De leden der Staten-Generaal mogen geene andere stem uitbrengen, dan volgens hun geweten, na rijpe overweging, in het belang van het geheele land. De banden, waardoor men aan eenige partij verbonden is, verminderen de volkomene zelfstandigheid en onafhankelijkheid der Volksvertegenwoordigers. Partijen zijn niet volstrekt noodig. De scherpzinnigheid van den heer Thorbecke heeft dit eens zeer juist ingezien en met zijne gewone bondigheid uitgedrukt; jammer maar....» Met dit laatste vereenig ik mij niet en ik zal het dus niet voorlezen (*Gelach*). »Daarbij roept elke partijvorming, terwijl men enkele getrouwe aanhangers aanwerft, een veel grooter getal tegenstanders in het leven. Let men daarbij op den speciaal toestand van ons vaderland, waarin de Roomschen en de Oud-gereformeerden», enz. enz.

Ik herzeg, ik weet het dat die zienswijze niet in den smaak valt van anderen, die dat flauw vinden, en vooral niet van het jeugdige Nederland, dat, strjd lustig van aard, als Achilles of Don Quyhote volstrekt vechten wil, om overwinning, roem en voordeel te behalen. Ik gun hunden pret en dat genoegen. Ik blijf mij bij voorkeur verklaren voor eene politiek, gelijk men het in de andere

(1) Leven van Plutarchus, deel IX, p. 210.

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

Kamer uitdrukte, die tot leus heeft: *« ne cherchons plus des querelles mais des solutions. »* Niemand afstooten, al is zijne politieke overtuiging verschillend (dit was ook de leus, die de Minister op de vlag voerde). Maar ik vraag: hoe strookt daarmee zijne houding en die van zijne vrienden en bondgenooten bij het verkiezingswerk? Hoe daarmee te rijmen den toon der ministerieeladen bladen bij de verkiezingen, waarbij niemand genade vond, die nu en dan zelfs eene andere zinswijze was toegedaan, en alleen zij ondersteuning vonden, die in den regel voor alle maatregelen van het Kabinet stemden. Gij kunt begrijpen, Mijnheer de Voorzitter, ik zal niet behoeven te zeggen dat dit mij teleurstelling gaf. Zulk eene handelwijze getuigt niet van moed en zelfvertrouwen, die ook tegenspraak dulden kan, en ik als passend van elke Regering verlang.

Bekommering. Ik zeide, Mijnheer de Voorzitter, dat ik wel iets zag dat mij nu en dan bekommering gaf, en wel ten opzichte van de Grondwet. Toen de Grondwet was aangenomen, verklaarde ik te meenen: dat het de plicht was van ieder regtgeaard Nederlander zich eerlijk en getrouw aan de Grondwet te houden. Ik heb dit gedaan in mijne verschillende betrekkingen naar mijn vermogen, zonder lust tot terugred, zonder reactiegeest: die bezielt mij niet, ik ben daar afkeerig van, en meen zelfs dat men zorgen moet daartoe geen aanleiding te geven. Ik neem de Grondwet aan, niets meer en niets minder.

Tot zoo ver zijn wij het, geloof ik, in het algemeen in ons land nog al eens. Maar nu komt het bezwaar, het hinkende paard, als ik het zoo zeggen mag, achteraan. Die Grondwet was *eene kiem die op ontwikkeling wachtte*, zoo sprak bij de grondwetsherziening een afgevaardigde uit Friesland; ik noemde die destijds een boek met blanco bladen op wit papier, waarvan de toekomstige wetgever kon schrijven wat hij goedvond en wilde, en ik wenschte » dat die wil nooit in willekeur mogt ontaarden en dat de natie goed zoude toezien wien zij met de gewichtige taak van wetgeving zou belasten. » Toen ik nu later zelf voor een deel met die taak belast werd, wenschte ik mij zorgvuldig van elke willekeurige aanvulling te onthouden, vooral wanneer die de regten of voorregten van de onderdeelen, en inzonderheid die van het Hoofd van den Staat zou kunnen inkorten en de magt en het gezag al meer en meer naar ons zou kunnen doen vloeijen. Ik wensch mij te bepalen tot de perken, aan onze bevoegdheid gesteld, en niet te gaan jagen op een ander gebied, al ware het ook dat het jagtveld door inschikkelijkheid, welwillendheid en zwakheid of zorgeloosheid der oppassers onbewaakt bleef en voor ons open lag.

Het kan verkeeren zegt het spreekwoord (de ondervinding in andere landen leert het). Wanneer men ons nu nooit zal kunnen verwijten dat wij op eens anders gebied traden, dan ligt, bij veranderde omstandigheden, daarin ook het krachtigst argument om te vorderen dat men onze regten stiptelijk handhave. En doen wij dit? Geschiedt dat? Dat is het juist wat mij eenige bezorgdheid baart. Zorgen en waken daarvoor inzonderheid de raadslieden van de Kroon, de natuurlijke beschutters van het koningschap, 's Konings Ministers genoeg, die elke inbreuk moeten keeren; zorgen zij altijd genoeg voor de eer en het prestige der Kroon? Ik meen het te mogen betwijfelen. Ik zou hier wenschen te wijzen op zeker wets-ontwerp, maar ik vrees dat de Voorzitter mij tot de orde zou roepen. Ik behoud mij dat voor dit bij de behandeling der koloniale zaken, zoo noodig later, te doen. Ik zeg er nu alleen dit van: dat eene bevoegdheid van de Kroon is veralieneerd, ingekort: de Koning kan niet meer aan Zijne nazaten overdragen wat Hij van Zijne voorzaten ontving. Hij heeft ons op aanraden van Zijne Ministers (die daarvoor verantwoordelijk zijn en blijven), in compagnieschap opgenomen; wij zijn deelgenoot geworden en men weet het: *« qui prend compagnon, prend maître. »* De ondervinding zal leeren wat dit deelgenootschap vermag. En dat bekomert mij bijzonder ook ter liefde van de Grondwet. Wij moeten niets doen, zelfs den schijn vermijden, dat wij meer naar ons zouden willen toehalen dan in den geest der Grondwet ligt, omdat daardoor de eerbied voor en gehechtheid aan de Grondwet bij de natie zou lijden, en dit welligt aanleiding zou geven tot reactielust, dien ik wensch te vermijden.

Wanneer ik dan nu bij dit bezwaar, dat ik zoo even slechts aanstipte — ik mag het niet ontwikkelen, — voeg de koelheid, de weinige warmte althans die bij het Ministerie heerschte bij de feestvreugde, die een jaar geleden geheel Nederland bezielde, toen het: *Oranje boven!* uit aller monden zich als een juichtoon hooren deed; bedenkt dat die belangstelling zich bepaalde en oploste in eene wetsvoordragt om *een paleis te stichten*, voor wie? voor ons, dat 's Konings woning in de schaduw stellen zal en door uiterlijk vertoon het meest en in de eerste plaats de aandacht naar ons trekken zal, — dan vraag ik, of ik niet met eenige bekommering mag vragen: zorgt de Minister van Binnenlandsche

Zaken wel genoeg dat het prestige van het Koninklijk gezag en de Koninklijke waardigheid behoorlijk wordt gehandhaafd? Ook in de oogen van het publiek en door den uiterlijken schijn?

Mijnheer de Voorzitter, het komt mij voor, dat, ook met het oog op onze Grondwet, alles moet worden vermeden wat te dien opzichte bij het publiek eenige bezorgdheid zou kunnen opwekken en dat de schijn daarvan zelfs zorgvuldig moet worden vermeden; niet genoegzaam kan ik hierop aandringen. De natie, de geheele natie moet zich gerust onder dezelfde banier kunnen scharen, waarop vereenigd: *leve de Grondwet en Oranje boven!* te lezen staat. De schijn moet zelfs, ik herhaal het, vermeden worden, als of de laatste woorden meer en meer onduidelijk en onleesbaar wierden. Dat zou tot reactie aanleiding kunnen geven, welke ik wensch te vermijden; dan zou alligt kunnen gebeuren, dat zich een groote groep vormde, met een vaandel, waarop de oudste spreuk alleen te lezen stond. Het is juist mijn wensch, dat men zorgvuldig vermijde, in het belang van de Grondwet, dat niets, geen *schijn* zelfs, aanleiding kan geven tot het denkbeeld (dat zou de liefde voor de Grondwet bij de natie verminderen), dat onze Grondwet is een hellend vlak, 't welk 's Konings magt tanen, en van lieverlede, meer en meer, in werkelijkheid, naar 't Parlement het gezag rollen doet, of liever, naar den Minister, die over de meerderheid daarvan beschikt.

Nu nog een enkel woord ten slotte. Bij de optreding van dit Kabinet meende ik in den Minister van Binnenlandsche Zaken te zien een man van talent, van veerkracht, van vasten wil, die het gezag zou opheuren en ophouden. In dit opzigt heb ik mij niet te leur gesteld gezien; maar (men zal welligt zeggen dat ik niet ligt tevreden ben) ik geloof dat wel eens in dit opzigt zijn invloed en zijne magtsaanmatiging te ver gaat en zich te veel tot onderdeelen uitstrekt. Ik ben het ten deele eens met hen, die voor te groote centralisatie vrees koesteren, waaronder de autonomie der provincien en gemeenten zou kunnen lijden. Ik geloof dat in den kring der bemoeijingen van de provinciale en plaatselijke besturen de contrôle op de handelingen veelal van anderen op komen moet; *het publiek* zelf moet contrôle uitoefenen, zelfs des noods door schade en schande leeren toezien. Zoo komt men tot een self-government, tot het besel dat men aan zich zelven de verkeerdheden te danken heeft, die men niet tegengaat. Men moet niet te veel rekenen volgens het Fransche stelsel, op de contrôle die van boven komt. En nu dunkt mij, dat dit door den Minister wel eens uit het oog verloren wordt. Zijn arends blik ziet overal rond en zelfs tot in de kleinste omstandigheden meent hij verkeerdheden te ontdekken. Ik betwist dat niet, maar naar mijn inziens bemoeit hij zich te veel met beuzelarijen. Ik acht dat verkeerd. *Aquila non captat muscas.* Een arend kan zich niet met vliegen vangen bezig houden. Hij kan zijn tijd beter besteden.

Ten slotte, wat moet ik nu doen? Ik kan nog niet besluiten een stelsel aan te nemen dat in den regel tegen mijne begrippen strijdt, eene oppositie quand même. Ik zie nog steeds in den Minister van Binnenlandsche Zaken een man van talent, waarvan de natie veel goeds kan verwachten, als hij met onpartijdigheid en gematigheid te werk gaat; een man, die eenig welligt in staat is om sommige wetten op de doelmatigste wijze tot stand te brengen, bijv. eene wet op de schutterrijen die op goede gronden Nederlands weerbaarheid vestigt. Ik verwacht van hem dat eene waarschuwing, welke ik deed hooren, niet onopgemerkt zal blijven. Ik bedoel hiermede niet anders, dan zoo als zich een spreker uitdrukte: te doen hooren een: *geeft acht!* Ik zal blijven wachten tot dat de Minister dit wets-ontwerp heeft verdedigd, om na alles te hebben gewikt en gewogen, daarna naar mijn beste weten mijne stem uit te brengen.

De heer van der Linden: Ik vraag slechts voor een kort oogenblik het woord naar aanleiding van hetgeen wij zoo even gehoord hebben.

Eenige dagen geleden heeft de geachte spreker ook gewaagd van eene conciliante politiek. Ik heb toen gevraagd: wat bedoelt men daarmee? Ik had gehoopt daarvan eene oplossing te zullen hooren. Maar ik heb slechts op nieuw gehoord: er moet eene conciliante politiek zijn. Wat moet er nu oevenwel verzoend worden? En ik doe die vraag aan ieder, die spreekt van exclusivisme, dat aan de liberalen eigen zou zijn. Moet er verzoening plaats hebben tussehen personen? Het doet mij uitstekend veel genoegen dat ik hier het woord kan rigten tot den geachten spreker uit Utrecht. Ik geloof dat het voor hem een eeretitel is, even zeer als voor mij, dat wij boven de verdenking zijn, van onze politieke gezindheid, van onze politieke beginselen te kunnen afwijken. De geachte spreker uit Utrecht en ik staan tegenover elkander in politieke meening. Maar moeten wij nu verzoend worden? Ik verheug mij in de meest heusche, de meest vriendschappelijke ver-

II. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1865. (Beraadslaging over hoofdstuk V.)

houding, die tusschen den geachten spreker en mij bestaat. Maar moeten er nu *beginselen* verzoend worden? Daar komt het geheele leven van den geachten spreker zelf tegen op, die jaar en dag dezelfde is gebleven. Wat moet dan verzoend worden? Zou men zeggen tot Galilei: wees dan toch conciliant, gij moet niet zoo exclusief zijn, laat haar dan ten minste 'snachts eens een beetje stil staan? Neen, Mijne Heeren, beginsel is beginsel, en die van eene waarheid doordrongen is, noemt dat niet een juk, daar men zich onder kromt; dat kan men niet opnemen of afleggen naar verkiezing, die overtuiging zit als in het bloed, en men zegt als Luther: hier sta ik, ik kan niet anders! Beginselen zijn eene zaak van innige overtuiging. Hoe wil men nu verzoenen? Wil men een gedeelte van die beginselen doen opofferen? Zoo niet, wat dan? Het afstaan van een deel der overtuiging geeft een toestand van fusie, maakt dat troebele water geschikt voor elken hengel!

Neen, Mijne Heeren, geen verzoening tusschen strijdige beginselen is mogelijk. Daarom eerlijk ieder onzer beginselen voorgestaan; en wat de personen betreft, zoo conciliant, zoo vriendschappelijk mogelijk, zooveel mogelijk geloofd aan elkanders eerlijkheid en goede trouw! Noch verdacht gemaakt, noch kwade woorden gezegd: ziedaar de beste politiek in deze Kamer en in het geheele land.

Ik spreek niet gaarne over de dagbladen, dat onderwerp moeten wij in deze Kamer niet behandelen. De pers is vrij, maar staat buiten de Kamer.

Maar wat wil men dan van de ministeriele dagbladen? Ik voeg daarbij de woorden van de Grondwet ten aanzien van de hoven: *zoo zij er zijn*. Maar neem eens aan dat zij er zijn, verlangt men dan dat deze bij de verkiezingen kandidaten zouden stellen die niet van hunne kleur zijn? Moeten zij kandidaten aanprijzen van de tegenovergestelde rigting, die het Ministerie uit beginsel zullen gaan bestrijden? Welk denkbeeld heeft men dan toch van eene ministeriele courant, van eene courant die ééne rigting heeft? Opdat terrein valt dus ook niets te concilieren.

Wat wil men dan? Exclusivisme? Ja, ik ben exclusief, als men het zoo wil opvatten; ik ben dat, wat mijne beginselen betreft; waarin ik gene vreemde bestanddeelen opneem. Moet ik buiten de Kamer iemand kiezen, dan kies ik den man van mijne beginselen. Geen ander *mag* ik kiezen, al heb ik nog zoo groote achting voor zijn persoon.

Doch is er dan in deze dagen bij de Regering eene ongekende mate van exclusivisme? Ik antwoord met eene vraag. Bestaat er nu een zwart boek? Neen, Mijnheer de Voorzitter, men zegt: het bestond in den goeden ouden tijd; toen er werd uitgesloten om het belijden van liberale beginselen. En heeft dit thans plaats? Worden nu talent, bekwaamheid niet genoegzaam geschat, zoodat men, alleen wijl men tot de conservatieve rigting behoort, niet geplaatst wordt? Ik zie dat niet geschieden. Wel hoor ik klagen van de beide zijden, en dat acht ik het beste bewijs voor de onpartijdigheid waarmede de benoemingen plaats hebben. Is slechts ééne partij tevreden, dan bestaat er kans van eenzijdigheid; doch klagen beide partijen dan is welligt de meeste kans, dat niet partijdig gehandeld wordt.

Ik heb gemeend dit te moeten antwoorden op hetgeen ik dezer dagen en ook nu weder gehoord heb over conciliatie, exclusivisme en dergelijke *klanken*. Men vergeve mij dit woord, maar in dergelijke uitdrukkingen ligt geen bepaald denkbeeld opgesloten.

Van mijne zijde meende ik te moeten zeggen hoe ik de zaak beschouw. Ik acht het den plicht van ieder lid der Kamer dat hij vast houde aan zijne beginselen en daarin exclusief zij.

De heer **van Nierop**: Het spijt mij dat nu nog zoo laat op den middag een punt is ter sprake gebracht, dat ons terugbrengt op het veld der algemeene beschouwingen, hetwelk wij zoo gaarne hebben verlaten. Daar ik de auteur ben van het woord „conciliante liberale politiek,” zult gij gevoelen, Mijnheer de Voorzitter, dat ik niet mag zwijgen op den aanval die de geachte spreker uit Almelo tegen dat woord of tegen dat denkbeeld andermaal schijnt te willen ondernemen. Mijnheer de Voorzitter, ik wil niet terugkeeren tot mijne tweede rede bij de algemeene beschouwing, waarin ik heb blootgelegd wat ik onder conciliante liberale politiek versta, en waarin ik het antwoord heb gegeven op de vraag, die thans is herhaald; maar dat antwoord schijnt de aandacht van den geachten spreker niet te hebben getrokken, en ik moet daarom de vrijheid nemen hem te verwijzen naar het *Bijblad*, waarin die is afgedrukt. Wat ik versta onder conciliante politiek, dat is de politiek van het Ministerie, zoo als ik daar heb uiteen gezet. Dat is niet dat exclusivisme, dat de geachte spreker in bescherming neemt; dat is niet die beginselvastheid, om bij elke benoeming te letten op de rigting der personen, zelfs bij de Commissie voor de Verzoekschriften. Mijnheer de Voorzitter, wanneer de Regering volgens de leer van den

spreker bij benoemingen moest letten op de kleur, die de geachte spreker zoo lief heeft; wanneer men bij benoemingen moest letten uitsluitend op de beginsels, die bij hem zoo diep geworteld zijn; wanneer het heil van den Staat in zoodanig exclusivisme ware gelegen, wat moest er dan gebeuren? Dan moest het gansche roer van den Staat in handen zijn, niet enkel van liberalen, maar van Thorbeckianen. Dan moesten de anti-revolutionairen worden weggezet in die kast van oudheden, waarin eenmaal de geachte afgevaardigde uit Arnheim zeide geplaatst te zijn geweest. Dan moesten alle conservativen worden verbannen uit onze administraties, uit onze hoven, uit onze regtbanken, uit onze Kamers.

De heer **van der Linden**: Mijnheer de Voorzitter, ik neem de verwijzing met dankbaarheid aan. De geachte spreker had regt, dat het mijne aandacht niet getrokken had. Ik zal het nalezen in het *Bijblad*, en dan bij gelegenheid, wanneer ik mij met zijne meening niet vereenig, zal ik daarop terugkomen. De geachte spreker heeft gezegd, dat hij het eens was met de politiek van het Ministerie. Heb ik de politiek van het Ministerie afgekeurd? Zoo neen, dan zijn wij bondgenooten. De politiek van het Ministerie, zegt spreker, is conciliant, omdat het er niet zoo zeer op let, welke politieke kleur of iemand draagt, indien hij slechts geschikt is voor de betrekking. Het komt mij voor, dat in de vraag die ik mij veroorloofd heb straks geachten spreker te doen: worden dan kunde, talenten, wetenschap, bekwaamheid niet meer geacht, ik juist niet beweerd heb dat het Ministerie uitsluitend let op de politieke kleur bij de benoemingen. Maar de politiek van het Ministerie heb ik niet besproken. Ik heb alleen gesproken over de politiek en de pligten van ieder lid dezer Vergadering; over beginselvastheid, die ieder moet in acht nemen, en gezegd dat men niet moet doen hetgeen de geachte afgevaardigde eenigzins schijnt te verlangen, ook maar een gedeelte der beginselen opgeven om daardoor den naam van conciliant te verdienen.

En nu, ik herhaal het, zal ik nalezen wat er dan verder is van het denkbeeld eener conciliante politiek, maar getroffen heeft het mij niet.

De heer **van Nierop**: De geachte spreker heeft zijn betoog nu eenigzins verkleind en bepaald, niet tot de politiek in het algemeen, maar tot de politiek van ieder lid van deze Kamer. Hij heeft gemeend zijn exclusivisme te kunnen vereenigen met zijn eerbied voor kunde, wetenschap en bekwaamheid. Welnu, ik zeg dat men dat niet doet, wanneer men ten aanzien van bijzondere vakken van wetgeving, wegens verschil van politieke rigting, wetenschappelijke specialiteiten weert, wanneer men bij onderzoek van Indische zaken sommiteiten, die naam hebben in en buiten het land, uitsluit, niet omdat zij zijn de ongeschiktsten, maar juist omdat zij zijn de geschiktsten.

De verdere beraadslaging over de wets-ontwerpen der Staatsbegroting wordt daarop verdaagd tot aanstaanden Maandag, den 5den dezer, des voormiddags ten 11 ure.

De Commissie voor de Verzoekschriften brengt de navolgende verslagen uit:

De heer **Hollingerus Pijpers**, lid der Commissie:

I. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld een adres van den gemeenteraad van Vianen, dd. 31 Augustus jl., waarbij, onder overlegging van afschrift van een adres van gezegden raad aan Z. M. den Koning, de aandacht dezer Kamer gevestigd wordt op de voor genoemde gemeente ongunstige werking der bepalingen van de wet op het armbestuur omtrent het domicilie van onderstand, met de bede dat de Kamer alle pogingen gelieve aan te wenden, om een stand van zaken te doen eindigen, die de armoede bevordert en voor de gemeene fondsen van dag tot dag nijpender wordt.

Adressant is van oordeel, dat de plaats waar de arme verblijft, als onderstandsdomicilie behoort te worden aangenomen. De klagen, die van verschillende zijden over de werking der wet op het armbestuur geuit worden, zijn veelvuldig.

Uwe Commissie heeft daarom de eer voor te stellen, het adres met bijlagen ter griffie, ter inzage van de leden, neder te leggen.

II. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld een adres van S. F. Cohen, med. et art. obst. doctor te Oude-Pekel-A, dd. 23 Mei jl., waarbij de adressant verzoekt dat art. 16 (overgangsbepalingen) van het wets-ontwerp tot regeling der geneeskundige aangelegenheden aldus worde gewijzigd, dat de aan

den med. doctor te verleen bevoegdheid tot het verleen van verloskundigen bijstand alléén gegeven worde aan den med. doctor ter plaatse van zijn domicilie, waar volstrekt geene andere verloskundige hulp te verkrijgen is.

Daar dit adres betrekking heeft op een in behandeling zijnd wets-ontwerp, heeft uwe Commissie de eer te adviseren, het adres ter inzage van de leden ter griffie neder te leggen.

III. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften zijn gesteld twee adressen, één van de kamer van koophandel en fabrieken te Winschoten, dd. 27 Julij jl., en één van de kamer van koophandel en fabrieken te Veendam en Wildervank, zonder dagteekening, beide bezwaren aanvoerende tegen het in de vorige zitting ingediend wets-ontwerp op het regt van zegel.

De eerstgenoemde adressant verzoekt de Kamer, op verschillende gronden, hare goedkeuring aan het bedoelde wets-ontwerp te onthouden en het daarheen te leiden, dat het zegelregt op alle handelspapier worde afgeschaft.

De tweede adressant verzoekt de Kamer het wets-ontwerp aldus te wijzigen, dat de polissen en bewijzen van verzekering tegen zeegevaar aan hetzelfde regt van zegel worden onderworpen als de polissen en bewijzen van verzekering tegen andere gevaren; welke gelijkstelling uit hoofde van billijkheid zou geëischt worden.

Vermits deze adressen betrekking hebben op een nader in te wachten wets-ontwerp, heeft uwe Commissie de eer te adviseren, de adressen ter inzage van de leden ter griffie neder te leggen.

IV. Uwer Commissie voor de Verzoekschriften zijn in handen gesteld vier adressen, als een van A. Menaldy en drie anderen, wijnhandelaren te Leeuwarden; een van W. L. Veen en zes anderen, handelaren in wijnen, gedistilleerd en likeuren te Sneek; een van P. Kater Kz. en vier anderen, handelaren en slijters in wijnen en gedistilleerd te Monnikendam, en een van E. Ploos van Amstel Hollman en veertien anderen, allen handelaren en slijters in gedistilleerd en wijnen.

Bij al deze adressen wordt tot de Kamer het verzoek gerigt op onderscheidene gronden, in het eene meer, in het andere minder uitvoerig ontwikkeld, dat zij het wets-ontwerp tot afschaffing van alle gemeente-verbruiksbelastingen en de gelijkvormige heffing van accijns op de wijnen en het gedistilleerd bepaaldelijk mede tot wet gelieve te verheffen.

Uwe Commissie heeft de eer te adviseren deze adressen, dewijl ze op een in behandeling zijnd wets-ontwerp betrekking hebben, ter inzage van de leden ter griffie neder te leggen.

V. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld een adres van burgemeester en wethouders der gemeente Dinther, provincie Noordbrabant, dd. 7 Junij jl., waarbij adressanten hunne bezorgdheid te kennen geven ten aanzien van het wets-ontwerp tot wijziging der gemeentewet met betrekking tot het plaatselijk belastingstelsel, bepaaldelijk voor zooveel daarbij bepaald zou worden dat de gemeenten geene accijnsen zullen mogen heffen zoolang de opcenten op de personele belasting niet tot 50 en die op de grondbelasting niet tot 10 en 5 zijn opgevoerd.

Naar hunne meening zou men de belasting op het gedistilleerd in verschillende gemeenten dien ten gevolge niet meer kunnen blijven heffen op de wijze waarop dit thans in Noordbrabant met zeer bemoedigende uitkomsten geschiedt.

Adressanten verzoeken ten slotte, op de gronden bij het adres ontwikkeld, dat de Kamer het wets-ontwerp niet goedkeure zonder aan art. 246 § e eene bepaling toe te voegen, waarbij eene uitzondering op den daarbij gestelden regel, voor zooveel het gedistilleerd betreft, wordt toegelaten.

Vermits het adres betrekking heeft tot een in behandeling te nemen wets-ontwerp, heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, het adres ter griffie ter inzage van de leden neder te leggen.

VI. Uwer Commissie voor de Verzoekschriften werd in handen gesteld een adres van commiesen bij 's Rijks belastingen, in- en uitgaande regten enz. in de provincie Gelderland, zonder dagteekening.

Adressanten verzoeken de Kamer, onder mededeeling dat zij zich deswege reeds tot Z. M. den Koning hebben gewend, hun belang in aanmerking te willen nemen met betrekking tot hunne vraag om vermeerdering van tractement of verhooging van klasse, welk een of ander dringend noodig zou wezen uit hoofde der duurte van levensmiddelen, de vermindering van emolumenten, de verplaatsingen, waaraan zij ambtshalve onderworpen zijn, enz.

Uwe Commissie heeft de eer uwer Vergadering voor te stellen, dewijl de bepaling der tractementen dezer ambtenaren niet aan haar behoort, te meer vermits adressanten verklaren zich des-

wege reeds tot Z. M. den Koning gewend te hebben, ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van den dag.

VII. De Directie der Nederlandsche Rhijnspoorwegmaatschappij wendt zich tot uwe Vergadering bij adres van 4 October jl., met verzoek de rigting voor den aanleg van het gedeelte van den Staatspoorweg van Utrecht naar Kuilenburg aldus in het daartoe betrekkelijke wets-ontwerp te wijzigen, dat die aanvang bij de Kruisvaart nabij en westelijk van het station van den Nederlandschen Rhijnspoorweg en loopende ongeveer en evenwijdig aan dien spoorweg tot voorbij den Soesterbergschen weg, zich van daar regts van den Rhijnspoorweg verwijderende, enz., en dit op gronden bij het adres breedvoerig ontwikkeld; hebbende de adressant omtrent een gemeenschappelijk station te Utrecht met den Staat niet kunnen overeenkomen.

Uwe Commissie voor de Verzoekschriften heeft de eer voor te stellen, vermits het verzoek een aanhangig wets-ontwerp geldt, waarover de Commissie van Rapporteurs reeds verslag uitbragt, waarin de door adressante ter sprake gebragte bezwaren mede behandeld worden, het adres met de bijlagen ter griffie neder te leggen, opdat de leden daarvan kennis kunnen nemen.

VIII. Aan uwe Commissie voor de Verzoekschriften werd verzonden een adres van Gerardus Kerstens, landbouwer, wonende te Rosendaal, dd. 30 Sept. jl., waarbij adressant breedvoerig te kennen geeft, dat voor den aanleg van den spoorweg van Rosendaal naar Bergen op Zoom van zijn grond meer zou ingenomen zijn dan van hem werd aangekocht; dat hem van wege de Regering te kennen gegeven werd dat de kadastrale stukken, waarop de adressant zich beriep, niet overeenkomen met den werkelijken staat van zaken; dat het gevoelen van de ingenieurs bij de spoorwegen ten deze niet overeenstemt met dat van den landmeter der 1ste klasse Neiszen te Breda enz.; — met het verzoek dat door tusshenkomst uwer Vergadering de te veel ingenomen gronden van den adressant aangekocht en betaald worden op den vastgestelden voet.

Het adres is tot staving van den adressants hoofdbewering door een zestal zijner bureu ondertekend.

Uwe Commissie, overwegende dat het ten deze de uitvoering van een vrijwillig aangegaan gewoon civiel regterlijk contract van koop en verkoop betreft, en de zaak alzoo niet behoort tot de kennisneming van de wetgevende magt, heeft de eer te adviseren, ten aanzien van dit adres over te gaan tot de orde van den dag.

IX. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften zijn gesteld adressen van den raad der gemeenten Zutphen, Purmerend, Lochem, IJlst en Zijpe, waarbij adressanten hunne bezwaren te kennen geven, dat de kosten der schutterij, bij het wets-ontwerp tot regeling der schutterijen, ten laste der gemeenten zouden blijven en verhoogd worden.

Op de gronden, in de adressen aangevoerd, verzoeken genoemde gemeenteraden de Kamer het wets-ontwerp tot regeling der schutterijen niet aan te nemen, wanneer daarin de kosten, daartoe betrekkelijk, ten laste der gemeenten gebragt worden; zijnde genoemde gemeenten ten gevolge der uitgaven krachtens de wet op het armbestuur, die tot regeling van het lager onderwijs enz., reeds zeer bezwaard.

Vermits deze adressen betrekking hebben op een aanhangig wets-ontwerp, heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, die ter inzage voor de leden ter griffie neder te leggen.

X. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften zijn gesteld adressen van bestuurders van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te Franeker en van regenten voor het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen, het St. Joris-gasthuis te Delft.

Adressanten hebben bezwaar dat onder de vrijgestelden van schutterlijke dienst in tijd van vrede bij art. 25 van het wets-ontwerp niet voorkomen de hoofd- en mindere beambten in de krankzinnigen-gestichten en hunne bedienden. In het belang van de aan hen toevertrouwde gestichten verzoeken adressanten, dat deze Kamer het daarheen leide, dat de bedoelde hoofd- en mindere beambten en bedienden van de erkende geneeskundige gestichten voor krankzinnigen in tijd van vrede van schutterlijke dienst worden ontheven.

Vermits deze adressen betrekking hebben op een in behandeling genomen wets-ontwerp, heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, de beide adressen ter inzage van de leden ter griffie neder te leggen.

XI. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften werd gesteld een adres van den gemeenteraad van Waardenburg, waarbij bezwaren worden kenbaar gemaakt over de bepaling dat de kosten

van kleeding der schutters bij het wets-ontwerp op de schutterijen ten laste der gemeenten gebragt worden, en dat aan alle schutters, zonder onderscheid van stand, rang of vermoeden, de wapenen zullen worden ter hand gesteld om de rust in de gemeenten te bewaren.

Adressant verzoekt dat deze bezwaren door de Kamer in overweging worden genomen.

Dewijl dit verzoek een ontwerp van wet betreft, bij de Kamer in behandeling, heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, het adres ter inzage van de leden neder te leggen ter griffie.

De heer **van Limburg Brouwer**, lid der Commissie:

XII. In handen uwer Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld een adres van A. Krootjes en vier anderen, allen gepenteerde winkeliers en inwoners der gemeente Millingen, daarbij te kennen gevende, dat zij zich tot u, Mijne Heeren, wenden met het eerbiedig doch dringend verzoek, het met Pruisen gesloten tractaat tot wering van den sluikhandel, tot het einde des jaars 1866 van kracht blijvende, niet langer te doen voortduren.

Ondergeteekende achten het overbodig in het bijzonder aan te wijzen de lasten, nadeelen en gemis van vrijheid, die het genoemde tractaat aan hun bedrijf en personen doet ondergaan; daarover kan bij de betrokken personen slechts één gevoelen bestaan en heeft de ondervinding genoegzaam bewijs geleverd. Het drukkende van het tractaat wordt nog vermeerderd door de onzekerheid waaronder men gebukt gaat, en de toepassing die sedert de invoering van genoemd tractaat van de algemeene wet van 1822 gemaakt wordt.

Adressanten, welke door de bepaling dat hunne woonplaats tot het onvrije territorium behoort, ten behoeve der Nederlandsche schatkist, tegenover hunne landgenooten reeds in een bezwarenden toestand geplaatst zijn, verzoeken met aandrang dat hunne vrijheid niet verder ten behoeve van een vreemden Staat verkort blijve, en dat, zoo onverhoopt het geheele tractaat niet buiten werking gesteld mogt kunnen worden, althans bij de wet duidelijk worde omschreven wat men door het in art. 3 vermelde »behoefte van den geoorloofden handel» te verstaan hebbe, en den uitleg hiervan niet langer ter beoordeeling van ambtenaren te doen verblijven; zoo ook dat, om de vrije circulatie niet langer noodeloos te belemmeren, art. 6 buiten werking gesteld worde.

Vermits dit adres over aangelegenheden handelt, bijzonderlijk geregeld bij een tractaat, dat, voor zoover het wettelijke regten betreft, bij de wet van 27 December 1851 (*Staatsblad* n°. 218) is goedgekeurd en na het jaar 1866 niet van kracht behoeft te blijven, wanneer 6 maanden vóór dien tijd officieel door eene der Hooge contracterende Partijen het voornemen te kennen gegeven wordt om de werking der overeenkomst te doen ophouden, heeft uwe Commissie de eer der Vergadering voor te stellen, dit adres, ter inzage van de leden, ter griffie neder te leggen.

XIII. In handen van de Commissie voor de Verzoekschriften is gesteld een adres van T. J. Stieltjes, oud-officier der artillerie te Maastricht, gedagteekend »Amsterdam 26 November 1864», betreffende de landsverdediging, met namen de Grebbe-, Utrechtsche en IJssel-linie.

Met herinnering van vroeger door hem uitgegeven geschriften, onderwerpt adressant de navolgende opmerkingen aan het oordeel der Kamer.

Opmetingen en de uitvoering van werken in Overijssel, van 1846 tot 1860, hebben adressant geleerd, dat bij langdurige zomerdroogte het vereenigde water der Boven-Vecht, der Regge, Weteringen en Schipbeek, afstroomende van een gebied van on-

geveer een half millioen bunders, te naauwernood voldoende is om kleine kanalen op peil te houden en dus geheel onvoldoende om uitgebreide inundaties te stellen. Eveneens blijkt, bij den aanleg der verlengde Apeldoornsche vaart naar Dieren, dat men daar nog geene voldoende kanaalvoeding heeft. En evenmin valt in drooge zomers op den onbeduidenden waterafvoer van de beekjes boven Amersfoort te rekenen. Het inundatie-water der Grebbelinie moet dus van den Neder-Rhijn komen; maar de bij het adres gevoegde graphische voorstelling van waterstanden duidt aan, dat, zelfs bij eene prise d'eau boven Wageningen, de waterstand voor de inundatie onvoldoende was gedurende zes der voorgestelde zeven jaren. Alleen in 1860 toch zouden de inundaties in de meeste, maar nog niet eens in alle maanden mogelijk zijn geweest.

Het doel der Grebbelinie — tijd te winnen tot het stellen der inundaties bij Utrecht — kan alzoo doorgaans niet bereikt worden. Wenscht men het gebrek der Utrechtsche linie weg te nemen, daartoe bestaat een veel minder kostbaar en veel meer afdoend middel, namelijk: het bouwen van meer sluizen in den Noorder-Lekdijk, boven Honswijk tot Kuilenburg en des noods tot Wijk bij Duurstede.

Voor het geval dat een minder geconcentreerd defensiestelsel, dan het terugtrekken achter de Utrechtsche linie, wenschelijk en aan geen te groote finantiele bezwaren onderhevig mogt worden geacht, zou adressant eene verdediging van den IJssel aanraden. Daar kan, naar zijn oordeel, door het plaatsen van de prise d'eau in den Noordelijken Rhijndijk bij de Pruisische grenzen, het stellen der inundatie veel beter verzekerd worden dan ooit bij de Grebbelinie mogelijk zal zijn.

De adressant besluit met het verzoek, dat het der Kamer moge behagen:

- 1°. voor alsnog geene gelden voor de Grebbelinie toe te staan;
- 2°. daarentegen in ruime mate gelden beschikbaar te stellen tot het bouwen van meer inlaatsluizen in den Noorder-Lekdijk, ter verbetering van de Utrechtsche linie.

De Commissie, in aanmerking nemende dat dit verzoekschrift betrekking heeft tot het bij de Kamer aanhangig wets-ontwerp tot vaststelling van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting, stelt voor: dat adres met de daarbij behorende graphische voorstelling der waterstanden aan de Grebbe van 1857 — 1863 neder te leggen ter griffie, ter inzage van de leden.

De Vergadering vereenigt zich met de voorgestelde conclusien.

De Vergadering wordt daarna gescheiden.

VERBETERINGEN.

In de rede van den heer *Godefroi*, voorkomende op: bladz. 236, kol. 2, reg. 33 v. b., staat: nadat; lees: »na dat»; aldaar, reg. 17 v. o., staat: aan de behandeling van de herziening; lees: »aan de herziening»; bladz. 237, kol. 1, reg. 31 v. b., staat: zaal, lees: »zaak»; aldaar, kol. 2, reg. 15 v. b., staat: dit; lees: »het»; aldaar, reg. 29 v. o., staat: regtspleging; lees: »regtsplegingen»; bladz. 238, kol. 1, reg. 5 en 6 v. o., staat: Benoemingen bij het Departement van Justitie, meer; lees: »Benoemingen, bij het Departement van Justitie meer.»